

Překonání krise

Krise kapitalismu.

Když jsme stáli na vrcholu krise, rozvinula se debata o krisi kapitalismu. Několikrát jsme měli možnost do ní zasáhnouti. Tvrdili jsme, že kapitalismus prožívá krisi, jejíž příčiny jsou v něm samotném, a že z této krise nevyjde obrozen, nýbrž naprosto změněn ve své struktuře. Chceme-li porozumět tomu, co se stalo, a co se musí státi dále s naprosto nezvratnou důsledností, je třeba, abychom si zrekapitulovali — dnes už se značným odstupem časovým — vlastní podstatu vzniku této krise.

Podstata krise.

Nepoměr mezi výrobou a spotřebou, který se projevil v celém rozsahu v letech 1928 až 1929, byl důsledkem individualistického systému, který pracuje na sklad a jde za výrobou, jež slibuje okamžitě nejvyšší výnosy. Tato snaha po zvýšeném výnosu přinutila techniku k podstatnému snížení výrobních nákladů, což se projevilo částečně v cenách. Výrobní náklady pšenice byly snižovány s rozvojem techniky tak, že se konečně dostaly až na hranici, která umožňuje tak nízké ceny pšenice, že s nimi nemohou konkurovat země, nemající oněch výrobních podmínek, jako Spojené státy nebo Kanada, nebo vůbec země, kde se pěstuje obilí „po továrnicku“. Tedy zejména ne země, kde byla pozemkovou reformou rozparcelována půda tak, že nelze využít všech výhod moderních strojů. Stejně v důsledku racionalisace klesly ceny kovů, a to jak železa, tak zejména nedrahých kovů ostatních, kde floatační proces umožnil do krajnosti využití rud na kov chudých. Zlevnily se výrobní náklady zlata, klesly v kaučuku, chemii, umělé hedvábí přineslo pokles cen v textilu, racionalisace snížila ceny obuvi, když již před tím úžasně stlačila ceny automobilů. Bylo by možno pokračovat ještě velmi dlouho, ale stačí snad těchto několik nejznámějších příkladů, abychom ukázali, že prvotní pokles cen byl způsoben technikou. Byl to přirozený důsledek snížených výrobních nákladů a vzrůstající soutěže. Zde byl začátek pádu cen, ale vlastní pád byl způsoben příčinami naprosto jinými, a to, jak jsme již několikrát prokázali, nepoměrem mezi výrobou a danou spotřebou.

V roce 1929 bylo ve světě vyrobeno více zboží — většiny druhů — než bylo možno zkonsumovat. Tlak nabídky způsobil pokles cen pod hranici mezdní rentability a tím vyřadil určitý okruh rukou z práce. To mělo za následek přirozené omezení kupní schopnosti a tudíž zvýšení celkového množství nabídky proti poptávce, opětný pokles cen a vyřadění dalších podniků, kde přestala být výroba rentabilní. A tak to pokračovalo dále, vždy v širších a širších kruzích, pokles na jedné straně vyvolával pokles na jiných stranách, až se dala do pohybu celá hladina cenová.

Cenová hladina.

Kdyby jen odpadnutí spotřeby bylo příčinou poklesu cen, mohli bychom se důvodně domnívati, že se zvýšením spotřeby opět ceny stoupnou. Ale i tehdy by bylo nepravděpodobné, že stoupnou na onu výši, na které se nalézaly před rokem 1929, protože se sem dostaly jen v důsledku poválečného rozvratu; předimenzování výroby, které bylo následkem těchto vysokých cen, je v každém případě pojistkou proti vzestupu na starou výši. Leč, jak jsme již výše ukázali, způsobila prvotní pokles cen technika. A tato technika neustála ani v krisi, naopak zdvojnásobila svoje úsilí a způsobila, že jsou dnes výrobní náklady nižší než byly před třemi roky. Čísla, která se někdy uvádějí, a která ukazují, jak hluboko je na příklad se svými výrobními náklady pšenice Amerika pod výrobními náklady u nás, je ovšem třeba podrobiti revisi. To jsou případy dosti výjimečné, platí jen za určitých předpokladů, které nejsou obecné. Jakmile se začne stupňovat poptávka, budou zařaděny do výroby i ony podniky, které vyrábějí za méně příznivých výrobních nákladů a ony budou určovat také cenu, jako ji vždy určuje podnik, který vyrábí na hranici rentability. Proto musíme počítat s tím, že překonání krise bude charakterisováno zpevněním cen, ale bylo by bláhové počítati s návratem cenové hladiny na úroveň 1929, jako to činí řada teoretiků, z nichž mnozí se dokonce přimlouvají za takovou politiku (úvěrovou nebo měnovou), která by tento návrat uspíšila.

Nové poměry po překonání krise.

Musíme tedy počítat s tím, že po překonání krise přijdeme do nových poměrů, které budou charakterisovány především podstatně nižšími cenami než byly ceny z let před rokem 1929, a že této nižší úrovni cenové přizpůsobí se také výrobní náklady. Toto přizpůsobování znamená, jak jsme již ukázali, vyřazení těch, kdo odpadnou při omezeném rozsahu spotřeby. Takovéto přirozené čištění se již děje, na vlně konkursů a vyrovnání, vysoce vzduté v posledních dvou letech, vidíme to jasně jak u nás, tak v cizině. Nikoli ovšem tak jasně, jak bychom to viděli, nebýt zásahů veřejné ruky. O tyto zásahy vede se tuhý spor teoretický i praktický. Je přirozené, že stoupenci liberalismu potírají každý zásah do „volné souhry sil“, to jest do mocenského řešení, jež neznamená nic jiného než pěstní právo, uplatňované v hospodářství. Zejména silní jedinci a reprezentanti silného kapitálu jsou přívrženci tohoto způsobu řešení krise. Proti nim musí však státi všichni, kdož nepokládají hospodářství za prales, ve kterém platí jen zákon „sežer, abys sám nebyl sežrán“, nýbrž za sociální celek, který má zájem na zdaru všech, nikoli jen některých svých členů. Tu musíme přiznati veřejné moci právo i povinnost z ohledů sociálních i mravních zasahovati do vývoje věci. Bohužel, vidíme až příliš často, že rozhodují při těchto

zásazích také jiné ohledy, zejména politické, takže se provádějí často nikoli ve prospěch celku, nýbrž ve prospěch určitých skupin a na úkor celku. Je tedy dobře rozlišovati kritiku zásadní a kritiku praktického provádění zásahů.

Tyto zásahy dějí se ve dvojměr: 1. represivně, 2. preventivně.

Sanace.

Represivní zásahy můžeme nazvati zdomácněným slovem sanace. Shledáváme se s nimi u nás, v Německu, v Itálii, ve Francii, v Rakousku, ve Spojených státech i jinde, dokonce i v klasické zemi liberalismu Anglii, kde stát je přinucen sanovat lodní společnost formou nejrůznějších subvencí. Ve většině zemí týká se však sanace peněžnictví a v souvislosti s nimi i průmyslu. V Československu se sanuje řada bank, družstev, a nepřímo i průmysl, v Německu kromě bank je to paroplavba a opět těžký průmysl, v Itálii celé peněžnictví a téměř veškerý průmysl dostává se touto cestou do sféry státního zájmu, podobně je tomu v Rakousku při sanaci Creditky, ve Francii zasahuje stát ve prospěch několika bank, ve Spojených státech Reconstruction Finance Corp. rozvíjí velmi široké schema, sloužící rovněž sanaci bankovníctví. Všechny tyto zásahy mají přirozeně za následek zvýšení veřejného vlivu na hospodářství, neboť je pochopitelné, že ten, kdo dává do podniku peníze, vyhrazuje si také právo rozhodovati o nich. V Československu stává se to bankovním zákonem, který umožňuje řadou svých ustanovení hluboké zásahy veřejné moci do soukromého hospodářství.

Hospodářské plány.

K preventivním prostředkům je třeba především počítati různé hospodářské plány, které ve větším či menším rozsahu mají přivést hospodářství z krise. Je pochopitelné, že zejména Německo se svým smyslem pro organizaci konstruuje řadu takovýchto plánů — sluší se snad uvésti z nejvýznačnějších dva plány W a g e m a n n o v y, W o y t i n s k é h o plán na překonání krise veřejnými dodávkami, E n d r u c k ů v plán na „banku pro lidový kapitál“, která má oživit výrobu se strany spotřeby, R e n a t u s ů v velmi rozsáhlý plán na rekreaci kapitálu — s nimiž přichází téměř každá vláda, především Brüning a P a p e n. Ale také jiné země chápou, že je třeba čeliti krizi systematicky, kabinet MacDonaldu přichází s velkou a odvážnou operací, o jejímž zdaru zatím ovšem nelze ještě pronésti konečný úsudek, v Americe pak sám Hoover řadou systematických opatření zasahuje do hospodářského dění, nechýbí však návrhy, které si přejí, aby programový zásah byl ještě pronikavější. Zdá se, že myšlenka laissez faire je mlčky opuštěna, výroba sama ji opouští, volajíc po státních zásazích na svoji ochranu.

I tam, kde o nějakém systematickém programu nemůže být zatím řeči, zasahuje veřejná moc do hospodářství velmi pronikavě v okamžiku, kdy se zdají býti ohroženy měny. Po opuštění zlatého standardu Anglickou bankou není téměř země, která by se neodhodlala k více méně pronikavému zásahu na ochranu měny a platební bilance. Je lhostejné, zda tyto zásahy jsou nebo nejsou účinné, zda vyhovují potřebě či nikoli. Nám zde jde o pouhé konstatování fakta, že k těmto zásahům dochází, a že po nich volají i stoupenci zásadního liberalismu, kteří jinak jakékoli zásahy veřejné moci do

hospodářství odmítají. Ale jde se ještě dále. Jestliže se opatření na ochranu měny a platební bilance projevují především měnově a obchodně-politicky, to jest v různých omezeních devisového a peněžního styku, v opatřeních celních, ve vázání obchodu na kontingenty, v sjednávání clearingových úmluv a v zavádění řízení kompenzačního, poměry si vynucují mocenské zásahy také do volné tvorby cen, a to jak zboží, tak peněz. Volá se po státní regulaci kartelových cen a úvěrových sazeb, někde — na příklad v Německu — se vskutku takovéto zásahy, značně radikální a nikoli neúspěšně, provádějí.

Překonal kapitalismus krizi?

Kapitalismus je zachráněn — zvolali unisono národohospodáři liberalisticky orientovaní, když nastal v červenci minulého roku obrat cen na trzích surovin. Kapitalismus se nezhroutil, nevypukl socialismus, kapitalismus se regeneruje, vychází z krise vítězně! To byl tenor článků, které jsme čtli ve všech revuích a denních listech také v novoročních úvahách. Zdá se však, že přání bylo otcem myšlenky, a tento jásot nad vítězstvím kapitalismu ukazuje jen na naprostý nedostatek smyslu pro skutečnosti, po případě na neochotu nazývati věci pravým jménem. Svoji přednášku o příčinách soudobé krise, kterou jsme měli v listopadu 1931 v Sociálním ústavu ČSR., jsme zakončili těmito slovy:

To, co dnes prožíváme, je krise systému, krise, která byla předvídána, třeba i ve formách jiných, než jakými se projevila. Ať už to byl Marx, Rathenau nebo Sombart, všichni odhadovali, velmi správně, že v samotném systému kapitalismu je již zárodek jeho úpadku. Také kapitalismus je podroben zákonu vývoje. Zijeme v době, kdy se před námi formuje dvacáté století. Bylo by mylné domnívati se, že toto příští hospodářství, které je před námi a ne někde daleko, nýbrž na dosah ruky, které je kolem nás, které se tu tvoří, a které my spolutvoříme, bude takové, jaké bylo hospodářství minulého století. Život jde kupředu a nikoli nazpět.“

Nemusíme dnes ničeho měnit na tomto svém stanovisku, které také vysvětluje náš poměr k tak zv. kapitalismu. Ti, kdo volají: kapitalismus je zachráněn, dovedou si patrně představit jen dva systémy: buď socialismus, nebo kapitalismus. Již prostá skutečnost, že pod slovem socialismus se zahrnuje nekonečná řada systémů a odstínů od komunismu až po velmi mírný socialismus fabiánské společnosti, mohla by nasvědčovati tomu, že pravděpodobně také kapitalismus nebude systémem podle jednotného reglementu uspořádaným. Konečně věříme-li ve vývoj — a museli bychom zavrhnouti veškerý pokrok, jehož jsme svědky, kdybychom v něj věřit nechtěli — musíme připustit, že také kapitalistický systém se vyvíjí. Jde o to, zjistit, kterým směrem. Zda (dovolíme-li si použití terminologie více politické) napravo nebo nalevo. Vývoj napravo znamenal by vývoj k volné soutěži, k individualismu. Vidíme však vývoj k soutěži regulované a ke kolektivismu, vývoj naprosto dobrovolný, vnitřně odůvodněný vlastní strukturou kapitalistického systému v době převahy pevného kapitálu ve výrobě. Tím se stává, že čára, tažená mezi kapitalismem a socialismem, se čím dále tím více smazává a je jen třeba, a bychom si to otevřeně přiznali. Také mnohé formy socialismu se mění. Družstevnictví se stává na příklad velmi blízké kapitalismu formou, které nabylo a která je — nehledíme-li na některé formalities — k nerozeznání

podobná akciové společnosti. Naproti tomu akciová společnost se v některých případech blíží socialismu tak těsně, že je třeba jen nepatrné reformy akciového práva (ve většině zemí vybudovaného na principech liberalismu z poloviny minulého století), aby nám představoval útvar dokonale socialistický. Zda krize tento vývoj, který podle našeho názoru směřuje k sblížení obou základních systémů, resp. znamená ponenáhle přetváření strohého kapitalismu, charakteristického pro devatenácté století v systém záměrné vázanosti, blízký principům státního socialismu, urychlila nebo zpomalila, na to si zatím netroufáme odpovědět, protože krize ještě trvá.

Jak bude tedy tato krize překonána?

Nesdílíme optimismu, který se od poloviny roku 1932 usídlil v převážné většině hospodářských úvah, optimismu, vycházejícího z předpokladu, že zvýšení cen nejdůležitějších surovin a potravin bude mít za následek oživení výroby, toto oživení zvýší kupní schopnost lidí v nové výrobě zaměstnaných, to vyvolá další oživení výroby... a tak dále, až se vrátíme opět do normálních poměrů. Tomu tedy nevěříme. Především nám totiž není nikterak jasné, co bychom měli nazvat normálními poměry. Snad rok 1929, nebo průměr let 1925 až 1929? Byla zde přece řada návrhů, které měly za účel návrat do těchto poměrů zvýšením cen, což se mělo státi snížením kupní síly měny. Ale kam bychom se dostali? Přece nikam jinam než do situace, jež byla na počátku světové krize. Jestliže tato krize vznikla z nepoměru mezi výrobou a spotřebou, pak je nutné odstranit tento nepoměr. Leč zvyšováním cen se na něm pranic nezmění. Buď je třeba zvýšiti spotřebu, a to znamená zvýšiti kupní sílu, čili důchody obyvatelstva celého světa tak, aby mohlo zkonsumovat veškeré výrobky, nebo netroufáme-li si to provést, snížit produkci na onu míru, která odpovídá dané spotřebě. Nebude jistě sporu o to, že kdyby se jen veškeré kulturní obyvatelstvo světa dostalo na úroveň na příklad obyvatelstva střední Evropy — a tato úroveň je průměrně nízká — světová výroba by naprosto nestačila uspokojiti veškerou poptávku. Leč ani ve spotřebě nelze provádět revoluce a skoky. Je daleko snazší zdvojnásobit výrobu než zdvojnásobit konsum. Stupňování výroby je dnes jen otázka strojů a surovin. Jsme tak daleko, že kvota lidské práce přestává pomalu hráti vůbec roli. Jeden člověk stačí na obslužení jednoho sta tkalcovských stavů. Produkce tohoto jediného člověka je tedy denně obrovská — ale jeho mzda nestoupá úměrně se stupňovanou produkcí, nýbrž, zvýšila-li se vůbec, zvýšila se nepatrně. Leč i kdyby se zdvoj- a ztrojnásobila, nemůže nahradit mzdu třiceti lidí, kterých bylo dříve třeba na obslužení jednoho sta tkalcovských stavů. Znamenají tedy stroje dnešní bídu? Máme se vrátit k stanovisku, za něž byl kdysi Sismondi kaceřován a vyloučen ze všech solidních učebnic národního hospodářství? Máme snad nějakým zákonem zakázat budování nových strojů? Nové vynálezy? Museli bychom takový zákon především prosadit mezinárodně, ježto země, která by se odhodlala zakázati technický pokrok, byla by za několik let vržena do minulosti a vyřaděna ze světové soutěže, ale nemůžeme zakázati přece lidskému duchu, aby vynalézal, vymýšlel a snažil se zlepšiti, co je špatné. Opět máme důvod vrátit se v myšlenkách do historie minulého století. Také ve dvacátých letech devatenáctého věku byly stroje na in-

dexu, neboť způsobovaly nezaměstnanost. A přece měla Velká Británie roku 1800, než se uplatnily stroje, 9 milionů obyvatelů, kdežto v roce 1830, kdy byla strojová krize již likvidována, měla jich 14 milionů a v roce 1890, na vrcholu své hospodářské moci, 29 milionů. Německo, jehož vývoj šel poněkud opožděně za Anglií, mělo na počátku devatenáctého století 25 milionů obyvatelů, kdežto v roce 1870 41 milionů a v roce 1910, který můžeme pokládati za vrchol jeho hospodářské moci, 65 milionů. A uvažme nyní, jaká byla životní úroveň anglického nebo německého dělníka v roce 1800 a jaká v roce 1900. Neuvěřitelný, téměř zázračný rozdíl!

Krise není ve strojích, krise je v systému.

Starali jsme se po celé devatenácté století o výrobu, nikoli o distribuci. Vývojově bylo to pochopitelné, protože toto století se opíjelo svojí schopností vynalézat a vyrábět, co nesvedlo lidstvo vyrobiti za předchozích tisíc let. Pro výrobu se zapomnělo na druhou stránku — na odbyť. Zdá se, že si do tohoto okamžiku výroba neuvědomuje, že je nutné také prodávat, a že prodej předpokládá schopnost kupovat. Je třeba vytvořiti takovou důchodovou hladinu, aby pro výrobky byl dostatečný odbyť. Ale protože celkový důchod vyplývá jen z produkce, ať jeho prostřední zdroj je přímý nebo odvozený, je třeba uvažovati o takovém rozdělení sociálního produktu, aby kvota, připadající na mzdu, byla v lepším poměru ke kvotě, jež připadá na pevný kapitál, běžnou režií a podnikatelský zisk. O převaze pevného kapitálu ve výrobě není třeba mluvit dnes již podrobněji, protože tento moment byl častěji zdůrazněn a byly z něho vyvozeny příslušné důsledky, vyplývající jak pro tvoření velkých výrobních celků (koncentraci), tak pro vázanost trhu kartelovými úmluvami. Je třeba zdůrazniti v této souvislosti jen vynikající podíl, který připadá pevnému kapitálu při stanovení celkových výrobních nákladů, a upozorniti, že zejména v době krize se stává právě tento podíl bremenem nesitelným. Pevný kapitál, který reprezentují investice v podniku, může být zúročen a amortisován jen při dobrém výrobním průměru, ale zůstává neproměnnou a mrtvou položkou při klesající výrobě. Lidské ruce mohou být z výroby vyřadovány, položka mzdy je tedy pružná, ale kapitál zůstává nezměněn. Připočteme k tomu nyní jeho znehodnocení obecným poklesem cen, uvažme, že většinou jde o investice, podnikané z úvěrů, a máme před sebou velmi aktuální problém oddlužení průmyslu, který je jednou ze stěžejních podmínek obnovení produktivity.

Leč tím jsme se stále ještě nedostali k vlastnímu problému poměru výroby k spotřebě. Není bohužel možno zjistit, jak velká kvota z národní produkce připadá na statky výrobní a jak velká na statky spotřební, ale je jisté, že výroba spotřebních statků mnohonásobně převažuje výrobu statků produkčních. První pohled na tabulku by se zdál nasvědčovati tomu, že nápravu poměrů dlužno hledati především u statků výrobních, které vykazují nejhlubší pokles. Jestliže však uvažujeme o věci důkladněji, vidíme, že by to byla cesta málo správná. Pokles výroby u statků spotřebních je pochopitelně proto mírnější, že je mu dána hranice v existenčním minimu,

které sice rovněž není položkou nepro-
měnnou, přesto však za určitých před-
pokladů a v určitém prostředí stanoví
mez, pod kterou spotřeba trvale kles-
nout nemůže. Výroba produkčních statků je na
výrobě statků spotřebních přímo závislá. Trh nejdů-
ležitějších surovin a produkční data posledních let nám
ukazují nespornou skutečnost, že zde byla výroba pře-
dimensována. Můžeme směle tvrdit, že produk-
čních statků se vyrábělo v roce 1929 ve
světě více než mohlo býti spotřebováno
za daného stavu produkce statků spo-
třebních, resp. za dané spotřeby. Chceme-li vyjít
definitivně z krise a vytvořit pevné předpoklady pro
lepší hospodářský vývoj příštích desetiletí, musíme
především založiti svoji akci na pomě-
ru výroby spotřebních statků k spo-
třebě a počítati s tím, že výroba statků
se přizpůsobí sama.

Serie krisí na obzoru.

Tímto rozlišením se však pouze ujasnily pojmy, ale
problém sám se bohužel nerozřešil. Z plánů, které se
v poslední době diskutují na mezinárodním fóru, ne-
můžeme nikde vystihnout snahu po účelné úpravě distri-
buce důchodů. Není tedy snad bezdůvodná obava, že
se východisko z krise hledá cestou, která může — po-
daří-li se — znamenati přechodné oživení a
snad i přechodnou velmi dobrou konjunkturu, ale na-
konec musí vésti opět v depresi a vy-
vrcholiti opět v krisi, kterýžto proces
se bude opakovat tak dlouho, až bude
vyřazeno z hospodářství vše, co v něm
nemá za dnešního stavu místa. Do krise, jež
vznikla z nepoměru výroby k spotřebě dostal se svět
tím, že byla podnikateli přeceněna schopnost trhu kon-
sumovati výrobky, které budou vyrobeny. Vezmeme si,
abychom nechodili daleko, případ kávy, kaučuku nebo
pšenice; v době velké poptávky a poměrně malé na-
bídky, to jest v době, jež následovala po skončení svě-
tové války, každý výrobce počítal se ziskem. Jeden se
nestaral o druhého, nikdo se neptal, kam povede neu-
stálé rozšiřování kávových a kaučukových plantáží, kam
rozšiřování osevné plochy pšenice a stupňování hekta-
rových výnosů. Výroba je bezhlavá. Máme jen
velmi málo příkladů záměrnosti v produkci; shledává-
me se s nimi nejspíše tam, kde je produkce soustředěna
v několika málo rukou (viz na příklad nikl), nebo kde
došlo k úpravě výroby a odbytu rozsáhlými dohodami
mezinárodními (kartel žárovek). Dnešní poměry nejsou
v tomto směru naprosto jiné, než byly poměry po roce
1918.

Počítá se s vzestupem cen a správně se očekává, že
zvýšení cenové hladiny podníti výrobu. Ale kde má-
me záruku, že toto zvýšení výroby bude
cestou z krise? Jak jsme již výše ukázali, počítá
se v celku primitivně s tím, že vzestup výroby přinese
nově zařazenému dělnictvu mzdy a rozšíří tím možnosti
odbytu. Leč tento myšlenkový postup je potud chybný,
že naprosto vypouští z úvahy dvě závažné okol-
nosti. Především to, že máme větší množství stat-
ků, ať výrobních nebo spotřebních, stále ještě na skladě tolik, že i zvýšená
spotřeba, stimulovaná novou výrobou,
může být především hrazena z těchto
starých zásob, a za druhé, že nová výroba
bude znamenat oživení výroby pro-

dukčních statků, ale nebude zatím ni-
kterak likvidovat zásoby statků spo-
třebních, které bude ještě rozmnožovat. Konečně
je zde otázka, jak se toto oživení výroby projeví do
další budoucnosti? Jestliže budou vytlákáni
podnikatelé k výrobě, kde je záruka, že se budou sta-
rati o možnosti spotřeby vyrobených statků více než se
starali kdykoli v minulosti? Budou-li dány dobré ceny
kávy nebo kaučuku, kde je záruka, že nevyvolají právě
takovou nadvýrobu, jakou vyvolaly již jednou
a že tato nadvýroba nás opět nevrhne nazpět do krise?

Trvalá cesta z krise je možná jen
organizovaným zásahem do výroby a
spotřeby. Což se snáze řekne než vykoná. Vněsti
do výroby organizaci nejde rázem, protože hospo-
dářství nesnáší revoluci. Ale jsou zde
přece jen cesty, kterými lze působit v tomto smyslu,
alespoň tak, že v několika letech by se poměry pod-
statně zlepšily. Je to především plánovitá fi-
nanční politika států a záměrná úvěrová
politika cedulové banky, které navzájem se
doplňující mohou připravit půdu pro lepší organizaci
výroby a spotřeby. Veřejné hospodářství představuje
dnes ve všech státech světa nepoměrně širší zá-
jmový okruh než kdy dříve, neboť funkce
státu není již jen policejně-právní, nýbrž daleko více
sociálně-hospodářská. Je proto velmi krátkozraké,
jestliže se ve státních rozpočtech neplá-
nuje, jestliže se sestavuje rozpočet od roku na rok,
místo aby se sestavoval na údobí mnohaletá, tak aby
bylo možno vyrovnávati výkyvy konjunktury jednak
investicemi, jednak daňovým zatížením. Velmi správně
upozornil W a g e m a n n, že daňová politika, která se
dnes provozuje, znamená, že v době vrcholné konjunktury
se daně snižují, ač by se mohly nejlépe platit,
kdežto v době krise, kdy není výdělků, se zvyšují, proto-
že stoupají potřeby státu. Důsledek je jasný: je třeba
plánovati v rozpočtech tak, aby v dobách dobré kon-
junktury bylo možno tvořiti vydatné daňové rezervy
pro léta špatná a je na straně výdajů třeba omezovati
odložitelné investice v dobách, kdy soukromé hospo-
dářství samo stačí zaměstnat výrobu na doby depresi,
kdy musí zaskočit veřejné hospodářství. Na souvisící
s tím problém plynulosti peněžního trhu bylo upozor-
něno již před lety a není důvodů pochybovati o tom,
že naléztí přijatelné východisko by nebylo nemožné.
Zejména když mezi cedulovou bankou a
finanční politikou státu bude souhra,
která nikterak nemusí porušit žádoucí nezávislost emis-
ní banky, může být velmi mnoho vykonáno ve směru
záměrného působení na hospodářský vývoj.

Ale to vše předpokládá pevný hos-
podářský plán a loyální spolupráci vý-
roby. Jsme bohužel i dnes ještě svědky toho, že ně-
která výrobní odvětví se staví proti jakékoli vrchnosten-
ské reglementaci a spatřují ideál v naprosto volné, nikým
nebrzděné soutěži. Nesporně takovýto stav hoví oněm je-
dincům, kteří mají výhodnou rentu, takže se nemusí obá-
vat soutěže. Leč zkušenosti minulých deseti let nám
ukázaly, že to není stav ideální, protože jím nezískává
hospodářský celek. A o ten nám přece jde. Je třeba
znát výrobu, je třeba míti přesná statistická data, je
nutné sledovati vývoj a je také třeba znáti rozsah spo-
třeby. Představme si ideální stav, ve kterém by bylo
známo vše, co potřebujeme a ve kterém by výrobci byli
ochotni poslechnouti pokynů, kterých se jim dostane.
Nemůže to být utopie! Vždyť cukrovarníci

celého světa se tomuto stavu, hnání naléhavou potřebou, velmi přiblížili. Je přece možné ve většině výrobků ať průmyslových nebo zemědělských odhadnouti dosti přesně spotřebu, která se rok od roku mění jen nepatrně, právě tak jako známe výrobu většiny nejdůležitějších statků. Problém je tedy jen v tom, jak ovládnout individuální produkci a přimět ji k určité záměrnosti, které konec konců bude také jí na prospěch. Tam, kde přichází v úvahu jen poměrně málo výrobních jednotek, je dohoda snazší. Nejméně snadná bude přirozeně v zemědělství.

Jiří Hejda.

poznámky

Co bude s Hitlerovým sociálním programem?

Začátky Hitlerova hnutí byly placeny těžkým průmyslem, který v něm viděl jedinou možnou hráz proti odborovým organizacím dělnickým, proti sociálním popřevratovým vymoženostem a proti vzrůstajícímu komunismu. Přesto nebylo lze vybudovati mocnějšího lidového hnutí, které by agitačně nepracovalo radikálními hesly sociálními. Leccos, co bylo hlášáno z okruhu Hitlerových spolupracovníků, nezadalo si v ničím s komunistickým radikalismem. Naprostá nejasnost vládné práve v těchto oblastech Hitlerova hnutí, jehož hesla namnoze potírají samy sebe.

Jest velmi pravděpodobné, že sám vůdce nemá potuchy o tom, co na poli sociálním vůbec hodlá činit. Nejasnost tato způsobila, že těžký průmysl v době po presidentských volbách odvrátil se značnou částí od Hitlera a všemi silami se přiklonil k Papenovi. Papan spolu s Hugenbergem jest nezahaleným představitelům radikálního velkokapitalismu a junkerských velkostatkářů. Východní pomoc, kterou vymohl Hugenberg s Papenem na Hindenburgovi, vyvinula se v jednu z největších korupčních afér politických v poslední době. Papan, který na počátku svého kancléřství prohlásil směrem k socialismu, že stát není podpůrným a zaopatřovacím ústavem, sociální podpory širokých vrstev že musí býti radikálně omezeny, nepokládal milionovou podporu východním latifundistům za činnost podpůrnou, nýbrž vlasteneckou. Ukazoval na polské nebezpečí na východě a na to, že právě v těchto hraničních územích jest nutno pomoci zadluženému velkozemědělství.

Starý Hindenburg, jemuž již za vlády Brüningovy bylo namluveno, že Brüningův osídlovací plán jest formou bolševictví, zasadil právě pro tento argument smrtelnou ránu německé demokracii a parlamentarismu; byl o to přístupnější tomuto argumentu, oč jsou jeho původ, výchova i osobní zájem bližší těmto vrstvám východopruských junkerů. Jest známo, že v nevděčném odkopnutí Brüningově po neudeckých intrikách, měla značný význam i okolnost, že Hindenburg a jeho rodina mají ve východním Prusku statky. Korupce, která se skrývala v celém plánu „východní pomoci“ jest takového rázu, že sám generál Schleicher, rovněž junkerům blízký (přece však muž, ve kterém zbylo aspoň něco objektivit), hleděl znemožnit akci a zdržoval „východní pomoc“, jak jen mohl. Vyneslo mu to intervenci Velkozemědělského svazu u Hindenburga, který ho dal v přítomnosti junkerských interpelantů zavolat a vojensky briskně mu rozkázal, že má vykonati rozkaz a referovati o jeho vyplnění. Schleicher tedy rozkazu uposlechl. Záhy však došly do Berlína zprávy, jak latifundisté nakládají s ohromnými subvencemi, vyplacenými v době nejkřutější státní nouze. Došla zvěst, že jeden z Hindenburgových sousedů, jemuž se dostalo subvence 800.000 marek, neuzil jí k vyvážení svých latifundií, nýbrž k nákupu luxusního vozu a k nákladnému hýření na francouzské Riviéře. Schleicher, vida tak nemorální zneužití státních prostředků, odezdal těžce kompromitující materiál o tom, jak bylo pomoci zneužito, některým kruhům centra. Z těch se pak dostala věc do novin Ullsteinova koncernu a vyvolala rozruch, který Schleicherovi politicky zlomil vaz. Junkeři s Papenem nezábývali se věcnou pravdivostí kompromitujících zpráv, nýbrž obvinili Schleichera z vyzrazování státních tajemství žurnalistice, nepřátelské „harzburské frontě“. Tento důvod, posílený i vymyšlenou a přes anglické listy do Německa kolportovanou lží, že Schleicher hodlá z Potsdamu maširovat do Berlína a zmocnit se vojenské diktatury, tento důvod především vedl

k překvapivému zahnání muže, jehož domnělou tajemnou mocí byla Evropa přes půl roku udržována v napětí. Stačil odpor k junkerskému vyzírání státních peněz, aby se domněle přemocný muž politicky překotil jako kuželka.

Vážnost sociálního přesvědčení hakenkreuzerského hnutí, které se tolik naagitovalo proti velkému kapitálu a proti „úrokovému otroctví“, odhaluje fakt, že jakmile se Hitler dostal k moci, zmizely v parlamentním výboru doklady o skandálu východní pomoci a že se v pravcové žurnalistice o východní pomoci vůbec již nemluví. Jeví se pochybným, že Hitler uskuteční i nepatrný zlomek ze svých nepromyšlených sociálních hesel, jež vážným politickým programem nikdy nebyly. Každý z vůdců i každá frakce v jeho straně představuje si sociálně něco jiného a zdá se, že posice neostyšného velkokapitalismu Hugenbergova v nynější vládě v otázkách sociálních rozhoduje. Hitler sám se přímo posmívá výtkám, že nemá jasné vyčteného programu. Odpovídá demagogicky, že ho ani posavadní republikánské vlády neměly, a že, měly-li jej, byl to jen program německé zkázy. V dané chvíli nejde mu o nic, než o ryze hmotné vybudování moci, ve vojsku, v úderných oddílech, administrativě, o potlačení opozičního tisku, o znemožnění práva shromažďovacího, o blízké rozpuštění komunistické strany a rozklad odborových hnutí sociálně demokratických i centristických. Zřekl se již všeho argumentování, ideové diskuse, ohledů na právo, zákon a na všechny důvody etické. Vymaňoval své hnutí k moci, zeslabiv na nejmenší míru autoritu samého Hindenburga, jehož se při všem ještě dovolává, neopevňuje již svých posic politickými důvody, nýbrž kulomety, obušky a ručními granáty — v nepřeneseně reálném slova smyslu. Dnes nejde v Německu o nic, než o holý mocenský boj, o pěstní právo, a to v tak nezakryté formě, jaké západní dějiny již dávno nepoznaly. Dnes Hitler otevřeně doznává, že jest mu lhostejno, bude-li mítí v německém lidu většinu, či nikoliv. Postačí mu moc, jež je v dané chvíli zdaleka nadevšechno, co by se mu mohlo postaviti na odpor. Neustane-li něco úplně neočekávaného, čehož však nejsou žádné příznaky, potrvá Hitlerova vláda ještě dlouho. Svrhnutí by jí mohlo jen živelné hnutí vrstev, které byly Hitlerem oklamány, a kterým nedá nic z toho, proč se k němu připojily: zejména úlevy v sociální tísní a nezaměstnanosti. I když dojde k jednotné frontě komunistické a sociálně demokratické, je již pravděpodobně pozdě. Vyčerpaní dělníci narazí na dobře vyzbrojenou a ze státních prostředků vyživenou armádu říšské obrany, policie a celé nacionalistické administrativy, která je na delší dobu daleko mocensky převyšuje. Ani boj parlamentární, ani boj na ulicích, ani generální stávky neslibují úspěchu v dobách tělesné vyčerpanosti dělnické.

J. K.

Chybí socialistům Marx či něco jiného?

Proti článkům posl. Macka v „Přítomnosti“ byla napsána celá řada článků příslušníky strany, jejímž členem on jest. Pozoruhodným rysem jest, že jejich autory jsou většinou mladí lidé. Generační otázka ukazuje se tedy i při této příležitosti. Mladí však není jediným společným rysem těchto autorů. Dalším a ještě výraznějším jejich znakem jest, že jde o intelektuály marxisticky orientované, kteří milerádi použili této příležitosti k diskusi, už i proto, že situace jest pro ně velmi takticky výhodná: mohou vytašit svůj marxistický kordík, s nímž leckdo byl ve straně nespokojen, a při tom hájí stranu. Spojili příjemné s užitečným: hájíce stranu propagují svoje marxistické názory. Jsou velmi obratní, a mají svoje posice, ať již jest to „Dělnická Akademie“, nebo „Pospolitosť“, nebo „Dělnická Osvěta“ a „Nová Svoboda“.

Diskuse o Marxu vlekla se ve straně již dříve, byla však brzděna nechuť strany, která v diskusi spatřovala ohrožení. Není tomu tak dávno, co byla položena otázka: Masaryk nebo Marx? Ale diskuse byla zaražena, když se dostala do „Národního Osvobození“. Tehdy bylo řečeno: jaká pak diskuse; situace jest jasná: teoreticky jdeme za Marxem, prakticky za Masarykem. To bylo velmi pohodlné. Není však Masaryk z těch, kteří žádají soulad teorie a praxe, a lze si jen tak půjčiti teorii od Marxu a praxi od Masaryka? A co ty cizí sociálně demokratické strany, které se nedostaly do blízkosti Masaryka; teorie by měly od Marxu; od koho praxi?

Socialismus prožívá krizi. Marxisté vidí záchranu sociální demokracie v tom, že se vrátí k Marxovi. Ale s Marxem jsou obtížné. Marx se dovolává marxističtí sociální demokraté. Ale dovolávají se ho také komunisté. Sociálně demokratický tisk usvědčuje komunisty, že nejdou za Marxem, a komunisté zase citáty z Marxu opírají svoje these o „třídní zradě“ sociální demokracie. Marx tedy připouští mnoho výkladů. Bylo by potřeba nejprve říci, co jest to: marxismus.

V intelektuálních sociálně demokratických — ne ve všech — vyvolaly články Mackovy potřebu říci, že Macek se mýlí, a že strana bude zajištěna, přichýlí-li k Marxovi. Řekl bych, že po této stránce probíhá diskuse zcela jinak mezi dělníky a intelektuály. Je-li hlavním předmětem diskusí intelektuálů: Marx — neMarx, vyvolaly Mackovy články v dělnických příslušnících strany živý ohlas, povětšinou souhlas a nové podněty k diskusím o praktické politice strany a o tom, čemu se říká „poměry ve straně“. V hovorech dělníků daleko méně padalo slovo Marx než v hovorech intelektuálů.

Víra v socialismus, naděje socialismu souvisí s výsledky praktické politiky sociálně-demokratických, socialistických stran. V Německu sociální demokracie jest u zdi. Klasická strana, která byla učitelkou jiných, která byla ideologicky vyzbrojena daleko lépe, než jiné sociálně demokratické strany, jest u zdi. Jest to tím, že se odcizila Marxovi! Není to tím. Příčiny jsou jinde, v její nerozhodnosti, v tom, že její praktická politika nedovedla připoutati a přesvědčiti široké masy dělnictva. Strana kolísala mezi opozicí k společnému řádu a mezi vládou, v níž seděla. Nedovedla býti ani rybou, ani rakem, a tak musila ztratiti důvěru dělnických mas.

Socialismus ve své většině prohlásil otázku účasti na vládě za otázku taktickou. Na tuto otázku klade se někdy neprávem velký důraz. Není hlavní otázkou: ve vládě nebo mimo vládu, ale co ve vládě, co v opozici. Rozhodne-li se strana pro účast ve vládě, jde pak o její praktickou činnost ve vládě, o to, co má ve vládě dělat. Tu jest slabina marxistů. Nedovedou říci konkrétně, co má strana ve vládě dělat, co má žádat, jak to má prosazovat. Nedovede pozitivně říci, co mají jednotliví její exponenti dělat ve svých resortech a tak za jejím marxismem se skrývá jen nejasný pojem radikálnější politiky bez bližší specifikace.

Bylo by nesprávně říkati, že Marx selhal. Marxovy názory postavily dělnické hnutí na pevné základy, vytvořily dělnickou třídu jako politickou sílu, která má možnost se prakticky projevit a uplatnit. A nejen to: velkou část Marxe přejala celá společnost. Tak se to stává velmi často, že myšlenky, hnutí končí tak, že vniknou do celé společnosti, žijí v ní, přetvářejí ji.

Říkají-li intelektuálové, že strana se musí vrátiti k Marxovi, myslí její prostí příslušníci daleko jinak. Mluví o poměrech ve straně, a tu jest jádro bolesti. Pokud jde o praktickou politiku, nejde jen o to, čeho strana dosáhne, ale hlavně o to, odpovídá-li to síle, možností strany. Potud socialistické strany samy dráždí svoje příslušníky a zvyšujíce rozdíly mezi tím, co by socialista chtěl, a čeho socialismus prakticky může dnes dosáhnout. V době, kdy socialismus jest v defensivě, musí působiti příjemně, když strana podá návrh na socialisaci dołů, který pak zůstane ležet v šuplíku. Jest nesprávně dělat laskominy, když je nelze ukojiti. Podobně příslušník strany nepochopí, že její čelný příslušník jde v deputaci nabízet předsednictví úsporné komise dru Kramárovi, jehož činnost byla již tolik a tolikrát v tisku strany odsouzena. Prakticky to znamená, že jen ta politika, která jest s to vzbuditi důvěru příslušníků strany, může vésti k cíli. Střízlivý socialista odhadne, na kolik socialismus dnes stačí. Ale bude chtít, aby toho vlivu, který socialismus má, využili na sto procent, i když daleko nedosáhne stoprocentního splnění socialistických požadavků. Po té stránce socialistické strany udělaly mnoho omylů, a mnohdy své moci nevyužily tak, jak by to bylo možno. Mnohdy byly nepřipraveny, neměly odborníků, mnohdy se exponovaly pro věci, které s prospěchem socialismu nemají nic společného. A v těchto věcech nejde o Marxe. Bylo by dobře přijmouti tuto diskusí o Marxovi, i když není možno souhlasiti s tím, že léky proti krizi socialismu jest nutno hledati u Marxe. Chyby jsou v praxi socialistické, v nesprávném odhadu situace, v nesprávném ocenění sil vlastních i druhé strany. Kritika těchto věcí jest nesnadná. Lidé vám odpustí, jste-li marxista nebo ne. Ale vytčení konkrétní chyby, kritika konkrétního jednání, to není věc, přes kterou se tak lehce přejde. — I kdyby sociálně demokratictí ministři šli do ministerských rad s Marxem pod rukou, kdyby Marxe četli jako breviář, kdyby o všem jednali sub specie Marxe, nebude lépe se socialismem. Zde příčina bolesti není. Ta jest v praktické politice socialistické a v životě socialistických stran a jen zde lze hledati cesty, jak obnoviti důvěru k socialismu.

V. Gutwirth.

Co by se mělo studovat.

1. Dualism dvou statistických ústavů. Brdličkův je v nádherném paláci a slouží k dodávání střeliva agrární politice. Auerhanův se tísní v nájmu a slouží celému státu. Výsledky badání obou si odporují. Je opravdu 40 % obyvatel-

stva interesováno na vysokých cenách pšenice? Není to jen 10 nebo 15 % velkoagrárních podnikatelů?

2. Rentabilita statků. Dr. Brdlič vypočítává, že rolník dostává 35 h za hodinu práce. A jak se to vypočítá! Vezmete-li do počtu na př. u dělníka, že doma také pracuje (na př. naštepe dříví), že jeho žena a děti také nezahálejí, pak dojdete k tomu (Brdličovou metodou), že jedna hodina práce dělníky přijde na 10 h. Stejně je to s dalším účtováním: kráva počítá draho hnůj poli, pole slámu krávě a zrní slepicí, slepice pak hrozně draho hospodyně. Roztrháte-li, jak to dr. Brdlič dělá, statek na padesát účetních skupin, máte padesát účtů, znamenitě vhodných pro berní úřad, ale statek zůstává nedílnou jednotkou, která buď vynáší nebo nevynáší. Do těchto věcí se musíte dát. Je nešťastí, že si průmysl, živnost, dělníci a úředníci neporídili také na účet státu spravovnědný palác, který by jim vyráběl takovouto politicky i fiskálně nesmírně cennou municí.

3. Přicházíme k vážné otázce: není vůbec naše zemědělství pasivní? Kolik odevzdává celkem státní pokladně a kolik od tamud bere? Je třeba v zájmu státu tyto věci studovati — ale nikoliv jen u p. Brdliča!

4. Výrobní skupiny (zaměstnavatelé i zaměstnanci) průmyslové musí revidovati svůj poměr. Dělníci vidí, že zničený průmysl znamená hlad dělníka (srovnej textilní kraje). Carlyle řekl, že je největší tragedií, když člověk je slepý nástroj proti sobě samému. Myslím, že dnes jsou jen dvě veliké zájmové skupiny. Na jedné straně ona (celkem asi 10—20 % ze všeho obyvatelstva) skupina agrárníká, jež jde za inflací a za zvýšením cen zemědělských, ze kterých většina zemědělců (draze kupujících na př. umělé hnojivo, platících velké mzdy atd.) nic nemá. Na druhé straně je nejméně 80 % veškerého obyvatelstva. Je obdivuhodné, jak virtuosně dovedlo oněch 20 % vtisknouti své sugesce většině a jak ji ovládají.

5. Pozemková renta není u nás nepřírodně přehnaná? Je pravda, jak tvrdí „Nová doba“, že před válkou 1 ha nejlepší půdy stál 2000 Kč, že tento 1 ha pozemková reforma počítala všem po 8000 Kč a že si dnes cení tento 1 ha mnozí zemědělci na 20—30.000 Kč? Je pravda, že se bere nájemné — tak tvrdí nájemníci — z 1 ha (r. 1914 ceněného na 2000 Kč) až 10 q pšenice, t. j. 1500 Kč, t. j. na 5% úrok (renta) z 30.000 Kč? Arciť na Hané a někde jinde jsou poměry jiné. Leč fakt je, že agrární politika chce nejen tuto cenu udržeti, ale volá ještě po zvýšení cen pšenice, jinými slovy máme tu téměř 15násobnou valorisaci jedné složky národního majetku! Netvrdím, že jsou tyto výpočty absolutně správné, chci ukázati, kde a co se má studovat. Srovnejme s tím předválečné uložené peníze, mzdy, akcie i průmysl sám. Páni národohospodáři: hic Rhodus!

6. Náklady zemědělské. Malý rolník chce levně nakoupiti, chce nízké daně, pak sleví na obilí, inflačně interesován není, pokud se nezadlužil (dceři věno, syn na studích, nákup půdy a pod.). Důležitou složkou je umělé hnojivo. Je v ČSR. nejdraží na celém světě, mnoho rolníků nemůže jej koupiti, pole chudnou atd. Toto zdražení působí kartel hospodářských družstev. Jak může být umělé hnojivo levné (jako jinde ve světě), když z něho dostává subvence kde kdo!

7. Podpora nezaměstnaných? V Košicích naházeli vagony bez dovozního povolení dovezené kukuřice do Hornádu. Způsobilo to mezi dělnictvem skoro revoluční otřes. Mohlo se to přece rozdati nezaměstnaným prostřednictvím Červeného kříže. Dnes se bude nezaměstnaným rozdávat žito (1000 vagonů). Nezaměstnaný dostane dnes přímo od sedláka na venkově 1 kg žita za 60—70 h. Nebude snad vláda toto žito kupovati za „smluvené ceny“, t. j. 1 Kč za 1 kg? Pak se přizívá sedlák a bude dostávat také podporu: z každé 1 Kč dostane 60 h nezaměstnaný a 40 h sedlák.

Nu dosti — řepu, chřást a cukr necháme — je těch příkladů dost.

Zde se musí začíti se studiem. Tu je kořen problému. Poznanky z tohoto studia úpině jinak rozradí naše politické skupiny.

J. Malý.

Jen propagovat?

Byl zahájen t. zv. mléčný týden, který má propagovati zvýšený konsum mléka. Takových propagačních akcí bylo již u nás mnoho. Pořádal se (propagační) rozhlasový den, propaguje se zvýšený konsum ryb (ryba pokrm zdravý; ozvěna: ale drahý!); nenápadně nápadnými články domlouvá se v tisku lidem, aby konsumovali více cukru; jindy zase se nám doporučuje, abychom jedli více českého ovoce, jablek a hrušek; také konsum zeleniny je u nás malý a proto jsme přesvědčováni, že máme jísti více zeleniny; jiná propaganda chce nás získat pro to, abychom kupovali více českého medu. Jiní zase doporučují česko-

slovenské sýry atď. — Zajímavé jest, že všetky tieto propagandné akcie se shodujú v jednom: že u nás jsme ještě hodně za cizinou. Že nepotřebujeme (na hlavu) tolik cukru jako v jiných státech, že nejíme tolik ryb, sýrů, medu, že nepijeme tolik mléka, že nemáme u nás tolik platících radioposluchačů, jak by to mělo být, když bychom se chtěli vyrovnat cizině. — Nechci říkat, že tyto různé propagandy mluví k hluchým uším. Obecná vzdělanost je u nás tak vysoká, že průměrný člověk ví mnoho o výživnosti cukru, o významu ovoce pro lidské zdraví, o výživné ceně mléka, o výživnosti ryb, sýrů atď. Překážka malého konsumu není tedy v malé propagandě. Ale situace je taková, že země, která neví, co se svým cukrem, má cukr dražší než jiné státy; stát, který je známý cukrovarnictvím, bojuje na hranicích proti pašování cukerinu; lidé si sladí kávu cukerinem proto, že na cukr nemají. Ovoce je výživné, ale české ovoce je drahé. A ne vždy dobré. Také české sýry, české ryby jsou drahé. Jádrem věci není tedy v nedostatku propagandy. Vězí to v cenách. V tom, že kartely na jedné straně, a drahý, kořistnický a desorganizovaný meziprovoz zdražuje vše, čím oplývají země české tak, že tato kolektivní propaganda vyvolává spíše opak: trpké poznání, jak málo je postaráno o konsumenta, kterému se vykládají samozřejmé věci, aniž by z toho měl prospěch. Konsument, který má málo, nemůže kupovat drahé věci. Zde nestačí propaganda. Tu je potřeba boje proti kartelům a proti meziprovozu. V. G.

politika

Martin Rázus:

Rozhovor se slovenským autonomistou

Pan poslanec Martin Rázus je jedním z těch mužů, kteří, jak několik událostí už ukázalo, nabývají vlivu na slovenskou mládež. Jako takový jistě zasluhuje naši pozornost. Poněvadž při jedné z posledních debat v parlamentě mu bylo ukřivděno, jak se domníváme, různým podezíráním, požádali jsme ho, aby nám odpověděl na několik otázek a informoval českou veřejnost přímou.

I.

Vážený pán redaktor, úprimně som Vám vďačný za príležitosť vysloviť sa, hoci detailne, pred Vaším vzácnym čitateľstvom o slovenskom probléme, ktorý — myslím — je kardinálnym problémom tohto štátu. Na otázky odpoviem Vám otvorene. Akby to bolo niekde pridrsné, nech mi je omluvou — že je sama skutočnosť dnes už drsná. Akby som niečo postavil krivo — nie som neomýlny. Dúfam však — i tento rozhovor pohne o niečo myšlienku československého vyrovnania v záujme našej vlasti. Spytujete sa:

1. Byl jste v poslední době několikrát obviňován z nevěrnosti k československé jednotě. Jaké je Vaše skutečné stanovisko?

Pri odpovedi na túto otázku dovoľm si distinguovať. Ak je reč o československej štátnej jednote, odpoveď je prostá: bol som vždy a som za československú jednotu! Ak však ide o československú národnú, tedy etnografickú jednotu a o moju vernosť k nej, tu — odpusťte — odpoviem otázkou: kto vlastne zachoval skutočnú vernosť k československej národnej jednote? Československý vládný režim od prevratu? Česká verejnosť v historických krajinách? A na Slovensku — kto? Nemienim otázkou vyhnúť otázke — naopak! Rád by som týmto spôsobom hrubo podčiarnuť pravý stav československej jednoty, ako ho vidím ja.

Myšlienka československej jednoty prešla dve fáze vývoja a mohla by vstúpiť do tretej. Tieto dve sú: doba osvobodenského opojenia, konkrétnejšie — národno-politického idealizmu a dnes-zajtra pätnásťročná

doba tvrdého životného realizmu. Tá prvá trvala veľmi krátko, časove povedzme — niekoľko mesiacov po prevrate. U mňa trvala dlhšie a to až do roku 1921. Vyslovil som ešte pred prevratom: sme krv jedna, jeden národ — nie však preto, že by to tak už bolo v skutočnosti, ale — lebo som si to prial. Desiat miliónový, spravodlivo vyrovnaný slovenský národ v strednej Európe zdal sa mi istejším zabezpečením i pre národ slovenský, i pre štát, zaň som tiež spravil, čo som mohol. Prosím však dobre rozumieť: to mi bol ideál, k nemu mal som ešte len materiál v osobitnom českom a osobitnom slovenskom národe. Schematicky predstavoval som si vec, ako dva kruhy vedľa seba v jednom veľkom kruhu, čo ich obopína. Tedy jakživ nie menší kruh (slovenský národ) prítlačný väčším (národ český), lebo som vedel, z takéhoto pomeru vznikne len krivda, nesvornosť, ktoré pri našom pomere síl akékoľvek sblížovanie, tedy i vôľu k vzájomnosti a jednote v zárodku zmariť. Slovenský národ, ktorý neprežil v celku ani len dobu svojho nacionalizmu a nebol spiaty ani len dokonale vyvinutým citom spolupatričnosti — tento svoj uponizovaný, utláčaný „křpčiarisky“ národ nechcel som svojím pochopom o československej vzájomnosti a jednote vtopiť do českého národa, ani obetovať jeho hospodárske, sociálne, kultúrne a jazykové hodnoty v neregulovanej borbe so silnejším. To by sa bolo pričilo smyslu nášho oslobodenia, od ktorého slovenský národ samozrejme čakal a mal právo čakať — nie ujmu, ale všestranný zveľadok.

I pri svojom idealizme hľadel som od počiatku na slovenské záujmy veľmi reálne, čím určil som vždy svoj pomer k československej jednote presne. V ankéte o československej vzájomnosti (Prúdy, 1914—1919) vyjadril som to ešte pred svetovou vojnou takto: myšlienka československej vzájomnosti... má nachodiť porozumenie... popri prirodzenom cite spolupatričnosti na základe rovnocenných reálnych životných záujmov. Kto nemal ohľadu na tieto rovnocenné reálne životné záujmy na Slovensku a pre slovenský národ, nebol som ja! Matematicky vyjadrovala moju predstavu o čs. jednote táto rovnica: čsj. = Čech + Slovák.

Myšlienku československej jednoty dostali do moci trúfali politikovia a politizujúci profesori, ktorí jej doslovne — vykrútili krky. Ich predstava o čs. jednote mohla by sa vyjadriť: čsj. = Čech — Slovák. Vraciam sa k svojej otázke: kto vlastne zachoval skutočnú vernosť k československej národnej jednote? Československý vládný režim? Tento iste nástojil na nej odshora, ale nastiahol z toho ani hospodárskych, ani sociálnych, ani kultúrnych dôsledkov. Konkrétne doklady?

Co Slovensko dáva a co dostává.

V jeseni minulého roku po tvrdých hádkach o slovenskej kolónii konečne sjednotily sa tarify, táto umelá colná hradba zamoravského hospodárstva, čo stála chudobné Slovensko len na priamych doplatkoch od prevratu vyše miliardy. Fatálne následky tohto stavu v slovenskom priemysle, roľníctve a hospodárstve vôbec — sú okrem toho. Dovoľm si k tomu doložiť niekoľko suchých čísiel. Slovensko prispieva 17% daní do spoločnej štátnej pokladnice. V tomto pomere patrila by mu kvota účasti na všetkých výhodách, poskytovaných štátom — lepšie na distribúciu štátneho kapitálu.

Ako sa to dodržiava? Z vecných investíc a dodávok patrilo by mu podľa kľúča 750 miliónov Kč, miesto ročných 230 mil. To znamená len za 14 rokov ujmy vyše sedem miliárd! Na elektrizáciu z celkovej sumy 3000 mil. dostalo sa Slovensku 186 mil. Slovenský roľník zaplatil od prevratu na 1/2 úverovom vyše 1 a 1/2 miliardy viac než roľník v historických zemiach. Slovenskej krajine dlžný je štát, alebo mal by aspoň byť — 70 miliónov ešte zo starých daní, vybratých podľa

uhorského systému. Z 911 milionov, vydaných do roku 1931 na meliorácie, participovalo Slovensko 80 a Podkarpatská Rus 5 milionov! Z cestného fondu, vodohospodárskeho, z fondu pre stavebný ruch obišlo Slovensko podobne. Na podporách v nezamestnanosti participovalo v rokoch 1918—1930 asi 7%. Ak sme mali kde akú náhradu, tá azda bola a je pri stavbe želez. dráh. Ani školské investície pri uplatnení 17% na každoročný rozpočet ministerstva školstva neobstoja, ako nejaká mimoriadna slovenská dotácia.

So zamestnanectvom a úradníctvom robily sa rozdiely a robia sa i dnes. Diety obrátily sa na slovenskú výhodu, táto zas na niekoľkostupňový postup v plate, pri čom sa nedemokraticky prepádaly a prepádajú štátu i dnes ťažké miliony.

Český separatizmus?

Mohol by som vyratovať ďalej, lež — na čo? I toto je dost dokázať, ako československý vládny režim nerobil fakticky a prakticky v duchu československej jednoty. Naopak, robil a i dnes udržuje brutálny separatizmus, čo je československej nie jednote, ale i vzájomnosti — zrovna úderom do tvári. A česká z a m o r a v s k á politická verejnosť, čím dokázala vernosť k tejto myšlienke od prevratu? Akých výhod vzdala sa pre Slovensko a Slovákov na dôkaz toho, že sme jedno telo? Nijakých! Oslobodili sme vás... doplácame na Slovensko! Tieto a podobné v ý m y s l y uspokojovaly svedomie strán, tlače — až na výnimky, kým tak zv. výhodný problém republiky rozrastal sa nie od svetovej krízy, ale skoro od prevratu. Táto výčitka netýka sa tých dobrých českých ľudí, ktorí z lásky voči Slovensku boli by nám vždy dopriali, čo nám patrí. Jednotlivci, ba ani tisíce jednotlivcov n e m ô h l i a nemôžu za nemožný systém, čo kým na západe staval — i pre Nemcov, na východe životné podmienky odbúraval štátotvorným slovanským bratom. Oficiálna politika hľadala dohodu s Nemci, čo je správne — ale keď to rozbila bez dohody so Slovákami, to je už nesprávne a nový úder do československej jednoty na politickom poli.

Kultúrne si nás všimli jednotlivci v Prahe (na pr. nakladateľ Mazáč), ináč Praha si všimala viac Nemcov, Angličanov, Francúzov. U vás sú školy české, kým na Slovensku československé, čo sa odráža nielen na nápisoch, ale i v učebnej osnove (slovenčina!). Česká akadémia vied uspokojila sa s tým, že vyvolila za svojich členov dvoch, či troch Slovákov, od Matice slovenskej však žiadalo sa už sblížovanie rečové. Myslím, ak isto o sblížovanie, mala spraviť krok do predu v tomto ohľade i Česká akadémia vied a umenia. Nespravila! Československá jednota, ten ideál, ostal tu len púhym slovom!

A na Slovensku kto sa exponoval za jednotu a za akú jednotu? Exponovala sa veľká časť českých profesorov na čele s filozofickou fakultou Komenského, určitejšie tretej českej univerzity v Bratislave. Nie veda, ale politická, alebo spolitizovaná veda sa tu robila a robí ešte i dnes, hoci tichšie, proti našej slovenskej duši. A exponovali se za jednotu svojím spôsobom slovenskí politikovia českých centralistických strán. Tragikum prvých prejavilo sa frapantne v Trenčí. Tepliciach na sjazde mladej slovenskej študovanej generácie. Tragikum druhých i tu, ale ešte viac v smutnej skutočnosti — kým sa oni stali poprevratovou slovenskou šľachtou — predmet ich politiky, Slovensko, padlo v obeť pauperizácii. Pomer kapitálu medzi Slovenskom a historickými zemami bol po prevrate asi 1:6. Dnes je 1:12, ak nie ešte horší! Toto je, prosím, nie práca za československú jednotu! Toto je práca alebo pomýlená, keď je poľahčujúcim známé: nevedomosť hriechu nečiní — alebo je to práca za seba!! Takto pracovať za československú vec nemohol som si vziať na svedomie, veď som vedel, že sú to len nabubrelé frázy, po nich nezadržiteľne príde fiasko.

Opravidovú vernosť k československej jednote v označenom smysle nezachoval vlastne nik. Vy Česi chceli ste ostať a ste i dnes 100% Čechmi. Na Slovensku bolo a je niekoľko tuctov politikov, ktorí myšlienku československej jednoty obracajú na politický kapitál, zaväzujúc si najčastejšie hmotnými výhodami — tedy ako-li pred prevratom Maďari — stránkov pre české politické strany, bez nich by sa oni slabo uplatnili politicky. Ostatní, a to ťažké státisíce — sme a chceme ostať Slovákami. Taká je obsahom čs. jednota v druhej fáze vývoja — pod tlakom tvrdého životného realizmu. Pri všetkej dobrej vôli ja som si nemôhol namýšľať — uskutočniť svoj ideál a to cum grano salis rečeno — p r o t i v š e t k ý m ! Handlovať som nechcel, musel som sa uspokojiť so stanoviskom, čo najlepšie vyhovuje — zaistiť slovenský národ a jeho hodnoty životu. Moje skutočné stanovisko? Chránim si materiál a všimam si toho, ako si vy, Česi, chránite materiál svoj. Československú jednotu nespomínam, lebo je u nás dnes len slovom a pochopom diskvalifikovaným. Pre tú istú príčinu nespomínam ani vzájomnosť. Stojím tam, kde som stál v oktobri roku 1918, len bez opojenia. Lúto je mi štrnásť ztratených rokov, ktoré nás až doteraz miesto sblížovania — oddialily, fúto! Svedomie mi je však spokojné. Upozorňoval som verne, že vyberať kamene zo základov — ohroží múr! Ukoval som si vlastný termín — „československé spolužitie“ a hľadám podmienky — umožniť ho a utužiť. Zdar tejto a to nielen mojej poctivej snahy závisí, Česi, i od vás. Popri prirodzenom cite slovenskej spolupatričnosti na základe rovnocenných reálnych životných záujmov — tak, ako som to napísal do „Prúdov“ roku 1914. Ostatné je vecou nie vypočítavých experimentátorov a bezbolestných operátorov, ale z á k o n o v ž i v o t a, ktoré vyrovnané príbuzenstvo sblížujú, i sjednocujú.

To je moje skutočné stanovisko, ktoré mimo toho, že počíta po skúsenostiach s tvrdou skutočnosťou života — je i dnes také, ako bolo vždy. Dľa mojej skromnej mienky iba uplatnením tohto stanoviska môže nastať pre vývoj čs. myšlienky obdobie reálnejších úspechov na všetkých poliach verejného života a tým i v dušiach.

2. Co si predstavujete pod autonomií Slovenska a jaké výhody byste v ní viděl?

Autonomiu Slovenska staviam ako jedine možný protiklad na preváženie hrabivých síl centralistického systému, konkrétnejšie — mašinerie, čo sa uplatňuje jedným, určitým smerom a kruhovite okolo jedného centra. Geografická, hospodárska i etnografická štruktúra našej republiky vylučuje už sama možnosť — uplatniť sa šťastne systému centralistickému. Teoreticky by sa to i zdalo, prakticky však — tu je výstražný doklad v problémoch: podkarpatsko-ruskom, slovenskom, ba i moravskom, čo nám vyrastajú nad hlavu.

Centralistický systém

opiera sa politicky na tak zv. československé centralistické strany. Vodčia myšlienka bola — pomocou veľkých strán zaistiť rovnomerné daňovanie, i rovnomernú distribúciu štát. kapitálu, vyrovnanie hospodárske, kultúrne, sociálne a uspokojenie na základe tej istej zásady i nacionálnych nárokov pre štátotvorný slovenský a ruský národ. Toto očakávanie naprosto sklamalalo, a to predne pre mechanizmus centralistických strán, v nich sú zástupcovia Slovenska a Podkarpatskej Rusi mizivou a disciplinárne načisto poviazanou menšinou.

Čo znamenala autonomia samého Česka svojho času proti viedenskému centralizmu — myslím, českej verejnosti netreba vysvetľovať naširoko. Nedávno vyslovil sa o tom i pán minister Černý, uznajúc veľký význam autonomie pre prevratový rozmach Česka i českého národa. Dnes však —

označil to za zbytočné, lebo máme svoj štát. Ja však idem logicky ďalej. Autonomia môže byť pre naše západné krajiny a najmä pre Česko zbytočná, keď centralizmus snáša všetky hodnoty štátu predne tým smerom. Iný je stav na východe republiky.

Nech mi je to nie na zle vysvetľované, keď podľa svojho pozorovania tvrdím: pomer Slovenska k Prahe je dnes, po štrnástich rokoch, de facto taký, akým bol pomer Česka pred prevratom k Viedni. Pomer Podkarpatskej Rusi, myslím, ešte ťažší, než bol pomer Moravy ku Viedni. Kedysi povedal som istému českému kolegovi v parlamente: a vás, Čechov, nemrzí, keď si my, Slováci, musíme dnes vymáhať od vás všetko, skoro ako vy pred prevratom od Viedne? — No, ano — znela odveď — vám to však ide ľahšie!

Tým chcem upozorniť na skríženie záujmov: kým pre západnú časť republiky môže byť v daných pomeroch pripustená diskusia o potrebe či nepotrebe autonomizmu, pre východnú časť je autonomia aktualitou, lebo je životnou potrebou pre tie isté dôvody, pre ktoré bola ošožná pre český národ autonómia Česka proti viedenskému centralizmu.

Autonomie slovenská a nemecká.

Proti autonomizmu nabáda české kruhy i obava pred snahami českých Nemcov po autonomii. Tu si však dovoľm vyzdvihnúť: autonomizmus na východe je celkom inej povahy, ako autonomizmus nemecký.

Z centralizmu, čo mechanizmom svojím celkom prirodzene presunuje životné hodnoty s východu na západ, majú Nemci v historických zemiach celkom taký ošoh, ako Česi, ak ho pri svojej hospodárskej pevnote nemajú viac. Tarify, ktoré prialy historickým zemiám až do minulého roku, objednávok, investičná, podporná politika štátu — bola pre nemecké občianstvo za Moravou rovnako výhodná.

Jeden z najväznejších dôvodov za autonomiu Slovenska je — spravедlivé hospodárske vyrovnanie medzi východom a západom republiky. Tohto Nemci nemajú, lebo tvoria s Čechmi jednotnú hospodársku oblasť. Na Slovensku je to iné a celkom tak i na Podkarpatskej Rusi. Nemcom ide o náciu, nám mimo toho ide o Slovenskú krajinu a jej hospodárske, sociálne, i kultúrne zaistenie v rukách slovenského národa, ale v životnom záujme všetkého občianstva, tedy i tých Čechov, ktorí našli tu svoj domov.

Potom — u nás je tradícia. Naši slovenskí predkovia už v roku 1848 bojovali za slovenské okolie. Tu sú smluvy: s Podkarpatorusmi mierová, zaisťujúca im autonomiu pri tvorení štátu, tu je zas Pittsburghská dohoda, zaisťujúca pri spoločnom podnikaní a obetiach Slovákovi to isté. Posledná pre koho by nemala z akýchkoľvek príčin právnej hodnoty, má hodnotu morálnu, čo je v histórii národov nie malá vec. Tedy problém autonomizmu na východe nevyhucuje autonomizmus na západe a tým atomizovanie štátu.

Jak by měla autonomie vypadat?

A teraz už môžem odpovedať na otázku — ako si predstavujem autonomiu Slovenska. Predstavujem si ju, ako správnou formu, čím sa dostáva vláda slovenských vecí do rúk vedúceho, štátotvorného slovenského národa, ktorý si najde modus vivendi spravедlive s príslušníkmi iných národov. Slovensko miesto bezprávnej správnej reformy bude mať svoj snem s kompetenciou legislatívnu na všetky obory slovenského hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho života. Armáda, financie, zahraničie a veci, nevpádajúce do rámca jedine Slovenskej krajiny — ostanú predmetom ríšskeho snemu v Prahe. Tedy nijaký dualizmus, ale poriadna a zákonodárnou mocou vystrojená decen-

tralizácia, ktorá je evidentným záujmom tohto štátu a iným spôsobom — tak myslím — nedá sa uskutočniť. Nové hmotné zaťaženie to neznamena, veď celý aparát v krajin-skom zastupiteľstve, jeho výbore a v krajin-skom úrade až po jeho prezidenta — je už tu, len je to všetko bez primeranej právomoci. No, ja by rád tomuto aparátu tú právomoc dať, centrálné úrady v Prahe dokonale odbremeniť a prevažnú časť ich agendy preniesť na Slovensko, poťažne na Podkarpatskú Rus. Regionalizmom, o čom sa v kruhoch slovenských centralistov posledne — asi pod tlakom mohutnejúceho autonom. hnutia hovorí — nevykoná svoju úlohu v tomto smere. Nevládal by ju vykonať, keď vyrastajú z centralistických strán, nemá politického podkladu — na čo sa oprieť. Nemci na pr. mohli by robiť v historických krajinách regionálnu politiku, lebo majú i dnes svoje samostatné nemecké strany, v čom je i tajomstvo uplatňovania u ich exponentov, ministrov. To sú ministri celého Nemectva v republike, kým slovenskí ministri sú dnes exponentmi centralistických strán, ktoré ich môžu hocikedy bez akéhokoľvek otrasu zameniť.

Prvou podmienkou regionalizmu, akby sa mal i len pokúsiť o vyriešenie východného problému, muselo by byť osamostatnenie slovenských frakcií od českých centralistických strán. Ja však neviem dúfať v jeho úspech ani tak — práve pre štruktúru našej republiky, čo si podľa spôsobu USA., i susedného Nemecka, dnes síce v samospráve poškodného — vynucuje zákonitosťou svojich životných podmienok sústavu autonomistickú. Zdolať zlé stránky centralizmu, nemyslím, že by bolo možno pri tej najlepšej vôli jednotlivcov bez zodpovednej úpravy systému. Aké výhody videl by som v autonomii Slovenska a dokladám v autonomizme vôbec?

1. Automatickú rovnomernosť vo výstavbe štátu, čím sa zvýši jeho prosperita i bezpečnosť.

2. Slovensko automaticky dostane svoju kvotu zo všetkých štátnych ťarch, i výhod (dodávky, investície, podpory atp.)

3. Zastaví se bolestný asimilačný proces na účet slabšieho Slovenska, čo — zdá sa nik nechce — a jednako sa deje nevhodným systémom.

4. Stvorí sa reálne podmienky československého spoluzitia, keď Slovensko pocíti bezprostredne svoju upriamenosť na bohatšie historické zeme.

5. Slovenské občianstvo vymaní sa z politickej demoralizácie, do nej hnal ho doterajší kurs hmotných, osobných zaviazaností práve pri naprosto materialistických metódach centralistických strán.

6. Slovenský národ vyžije sa nehatene v svojom nacionalizme, stmelí sa v osobnosť citom spolupatričnosti, vybuduje si Slovenskú krajinu na Dunaji ako baštu i pre bratský český národ a slovanskú ČSR.

literatura a umění

Josef Kodíček:

Po rozhovoru o kritice

Generalisovali jsme.

První reakcí na „Rozhovor o kritice“ z 15. února je podezírání z osobních zájmů. Uražená veličenstva, snaha po zmocnění se funkcí, odpověď na kritiky o knize „Hordubal“, msta, kácející se literární prestiž — to prý jsou hlavní pohnutky „Rozhovoru“. Tady polemiso-vat, znovu dokazovat, že „Rozhovor“ byl určen k otisku před vyjitím knihy „Hordubal“? Nikoliv; takovým obvi-něním se vyhneme.

Druhou reakcí byl poznatek, že „Rozhovor“ je paušální a nerozlišuje. Zajímavý poznatek, nikoliv však nový. Závěr článku Přítomnosti sám a bez vybičky zaznamenává, že nyní nutno volat k odpovědnosti konkrétní. Soubor života, který je zahrnut v kritice, je tak obsáhlý, že první článek se bez generalisace nemůže prostě obejít. Každý myšlenkový postup v charakterisaci duchovních jevů musí se rozhodnout buď pro cestu od obecného soudu k jevům konkrétním, nebo od jevů speciálních k závěrům obecným. Jiné cesty není. „Rozhovor“ Přítomnosti rozhodl se pro cestu prvou. Konkreta, podrobná rozlišování byla ohlášena a doufám, že brzo následují.

Vedl-li dánský theolog Sören Kierkegaard ve jménu ryzího křesťanství velký etický boj proti kněžstvu a křesťanům své doby, pronášel své soudy obecně, maje na mysli obecné ovzduší neupřímného a polovičatého křesťanství, jež falešní křesťané vytvořili; pronášel odmítavé obecné soudy, ačkoliv se do nich možná nehodil hodný kněz Petersen. Vede-li Karl Kraus neúprosný boj proti žurnalistice, jež je mu hlavním zdrojem soudobého zla, metlou lidstva, rovněž si je vědom, že v „Teplíckém Oznamovateli“ žije možná krajně pořádný, čestný, schopný redaktor. Na ryzosti jeho mravního úsilí a oprávněnosti soudu nic nemění fakt, že generalisuje a komusi křivdí. Nesoudí jednotlivostí; vidí obecně o v z d u š í, obecný, lidský vliv a z něho vytváří své soudy. Je soudcem mravním, nikoliv státním návladním. Počet jevů, které dosvědčují jeho „paušální“ rozhorlení, je tak veliký, že přes třicetileté úsilí nezvládl jich ani zlomek. Proto patrně „generalisuje“.

Autoři „Rozhovoru“ generalisovali také především pro pocit bezmoci vůči přemíře faktů. Vypočítati aspoň zlomek skutků, jimiž se česká kritika prohřešuje na dobrém duchu literatury a na spravedlnosti, jest jako snaha po spočtení písečných zrněk. Proto bylo nutno nejprve mluvit o obecném ovzduší, které se z těchto skutků vytvořilo, jež jest jejich výsledkem a nové skutky vytváří. Ovzduší toto jest ovšem výsledkem různorodých dějů, které si třeba i leckdy odporují; ale jako celek existuje. Jest skutečností, jež může býti stejným právem charakterisována a souzena jako konkrétní jednotlivosti.

Ne méně, ale více kritiky.

Třetí výtkou bylo, že prý je „Rozhovor“ útokem na právo svobodné kritiky, že chce zahnat kritiku z veřejného působení a zeslabit její význam na prospěch ješitných autorů. Věru, těžko najíti výtky prolhanější. Kdo že chce vymýtit kritiku? Autoři, kteří nalézají pro pozitivní její smysl slova tak plastická, jako K. Čapek v pěkném příměru o kritiku jako hajném, větřícím na stráni zvěř, autoři, kteří vložili značnou část svého úsilí do kritiky, jež je jim namnoze životním smyslem — ti že jsou odpůrci kritiky ve veřejném životě, ti že žádají klanění se a poklon a označení kritiků za neúčelnou chamradinu? Nikoliv: takové tvrzení je demagogií. Ne méně kritiky, nýbrž více; kritiku hlubší, vážnější, opravdovější, životnějši, svobodnějši, nepředsudnějši a odpovědnějši chtějí autoři „Rozhovoru“, kritiku, která není za zaměstnáním, nýbrž životním osudem, jež není glosováním faktů, nýbrž spoluprací na duchu doby a bojem za výraz, kritiku, jako skutečnou svébytnou literaturu, rovnocennou jinému tvůrčímu dílu. Kdo tvrdí opak, nebo kdo tvrdí, že „býti dnes v Čechách kritikem — je nejtěžší osud, který tě může potkat“, buď mluví nepravdu, nebo je krutě sentimentální. Známe těžší osudy než je osud dnešního českého kritika, většinou hoto-

vého za chvíli se svým soudícím dílem, osudy významných básníků, jichž nervové ústrojí je tak uzpůsobeno, že raději svých děl nepublikují, než by se znova vydali kritické libovůli . . .

Podobně má se věc s onou kritickou „mírností“ nebo „přísností“, které se polemiky chytly. Již sám důraz, který kladou polemikové na tuto distinkci, usvědčuje naše kritické ovzduší ze základně nesprávného názoru. Zajisté, že kritik má být co „nejpřísnější“, má rozehrát celou klaviaturu skepse a nedůvěry — neztrácí-li při tom radosti ze života a umí-li psát tak dobře, jak má kritik psát. Ale což je hlavním problémem kritikovým přísnost nebo mírnost? Není jeho hlavním úkolem poznání? Může však být poznání vůbec „mírné“ nebo „přísné“? Co bylo v „Rozhovoru“ řečeno o zlobě nynější české kritiky, míří jasně na českou závist, radost ze zla, zlomyslnost, kterým se podařilo na př. vytvořit u části mládeže ze jména předního spisovatele, jímž je K. Čapek, nadávku . . . A ovšem, na onen kritický maximalismus, který neplní sám ani primitivních požadavků na funkci skutečného kritika, ačkoliv na souzeného umělce přikládá měřítko nejvyšší. Dokud se klade důraz na „přísnost“ nebo „mírnost“, vidí se stále vlastní úkol kritikův ve škatulkování a známkování, nikoliv v poznávání a objevování; dotud však bude se stále kritik cítiti nadřazeným soudcem, o jehož přízeň se musí ucházet autoři a divadla a dotud bude zaujímati místo, které jeho pravé tvůrčí schopnosti a sociologické funkci po právu nepřísluší.

Je v prestiži ohrožená zlomyslnost vykládá příslušné řádky „Rozhovoru“ jinak.

Co se týče příslušníků cechu, kteří se cítili projevem uražení, vyjímáme předem ze zorného pole článku ty, kteří se cítili uražení neprávem. Jsou to zejména pánové Trojan, Pachmayer, Antonín Veselý, různé šifry večerníků atd. Prosíme jich tímto za odpuštění, neboť jsme mluvili o kriticích. Těchto pánů však za kritiky nepokládáme, třebaže t. zv. kritické ovzduší, aspoň v širokých vrstvách, také vytvářejí.

Jinak má se věc s ostatními kritickými představiteli, jichž odpovědnost za literární dění je na bíledni. Jdou před našimi zraky; konfrontujeme s nimi různá údobí literárního vývoje, stupně hodnot, hierarchii myšlenek i osob, kterou zbudovali, skutky, do nichž zasahovali nebo které se daly mimo ně. Zpřítomňujeme si hnutí i umělce, kteří tvoří obraz soudobé umělecké a literární kultury, vzpomínáme i zapomínaných a zneuznávaných. Připomínáme si, jak byla kritiky přijímána díla umělců, jejichž práce zbudovala nynější výši české tvorby a kteří rozhodně spolupracovali na novějších myšlenkách, soudobé čivosti, rytmu nového umění.

Hle,

J i n d ř i c h V o d á k,

spisovatel neobyčejně sčertlý, kritik často dobře připravený, leckdy vynikající analytické schopnosti, zejména v dílech realistických, mnohdy bystře a dokonale postřehující herecký výkon. Při tom literární osobnost, hodnotící s neobyčejnou libovůlí, ba schválností, útočná a posměšná, kde je provokována skutečným nadáním, neslýchaně blahovolná k dílům nízké úrovně, mistrná v předstírání nechápavosti, v osobních narážkách bezohledná a nevkusná, slohovým výrazem často schválně tupá a tuhá, v logické sféře díla dobře obeznalá, v oblasti však nervů, citů, odstínů, soudobé živosti omezeně kantorská, filištínská a maloměstská. Základní vztah k dílu namnoze vztahem profesora k žáku, vydanému na pospas, na milost a nemilost. Tak i tak možno u něho;

když psával zároveň do večerníku i ráničku, lišily se soudy často diametrálně, jak přinášely náladu rozmary a náklonnosti. V dlouhodobé činnosti jest vzpomínati jeho hledisek: jak útočil na Vrchlického, jak se posmíval Karáskovi, jak odmítal Sovu, jak potíral Theera, jak dodnes nenávidí Durycha, jenž dostal tak pozdě státní cenu jeho odporem, jak potíral skoro všechny, kteří na konec zbudovali soudobé umění. Řekl jsem již, jakým nepřítelem byl vzkvétající režisérské práci Kvapilově; jak ohrožoval samu uměleckou existenci Hilarovu, Dostálovu, jak při skvělé prvotině Čapkově „Loupežníku“ postavil ho pod Klicperu, jak kapriciosně rozmetával skutečné umělecké přínosy z literatur cizích, jak potíral dlouho nadanou herečku Scheinpflugovou v dobách prvního rozletu, jak drtil dramatiky jako Arnošt Dvořák v nejlepších dobách tvorby — to jest veliká a namnoze smutná kapitola činnosti při zjevu tak významném. U srovnání s ubohostmi, jež namnoze přijímal, máje k umění objektivní poměr sběratele brouků, jsou tu psychologické nesrovnalosti, jichž řešení se namnoze vymyká lidské logice. Poslední dobou dominuje u něho šhovívavost, kontrastující s někdejší útočností (jež nešetřovala ani nejsoukromějšího ženství), někdy však přikročí ke krutým výpadům. A výsledek? Mnoho způsobené trpkosti, naprostý nedostatek jednotlivých myšlenky estetické, úplná vývojová netvořivost, ideová nepodnitivost, bezpočet základních protimluvů, úplný nedostatek instinktu, pudová nenávisť k většině osobností v rozpuku, trocha dobré vlastenecké tradičnosti a — vše dopadlo opačně, než si představoval.

Když to však jinak dopadlo, když osobnost pronikla, stává se často bez přechodu ze Šavla Pavel, z potírače ctitel. Bude to záhadný odstavec v dějinách české kritiky. Vedle něho věkem

K. Engel Müller,

shovívavý recesent, orientovaný v historii, bloudící však v labyrintu soudobých idejí s naivní, po většině bezradnou bezelstností. Původně tuhý Hilarův odpůrce, rázem změněný v bonhomma, když Hilarův ovládl situaci. Bez analytické schopnosti, většinou s povrchnou reportáží o dění kusu, spokojující se několika povrchnými příklady. Kde však jde o ostřejší průboj — zmínil jsem se o Slowackého „Baladyně“, Neveuxovi, Nezvalovi, Brucknerovi — ale mohl bych výpočet rozšířit — je s uraženou výbojností nepřátelský. Chce-li raniti někoho ve správě divadla, klidně označí dánského klasika Oehlenschlaegera za Němce. O Brucknerových „Zločincích“, jednom z nejvážnějších soudobých děl, odmítl podrobněji psát. Skoro podobně o „Žebrácké operě“, největší poválečné události moderního divadla. Tehdy ocitá se v jeho listě i kampaň proti uměleckému vedení divadla, že prý se kazí takovými nemravnými díly národ. Ve feuilletonu cituje se důkaz: jakási zpustlá prý balada v díle. Redakce ovšem nevěděla, že příkladně nemravná báseň je z nejskvělejších děl — Villonových. Ale kampaň postčila k přizabiti díla. S nudnou pravidelností se u něho opakuje volání po staré české tvorbě, ačkoliv divadla v té věci činí, co mohou. Nyní, kdy divadlo zápasí o hospodářské bytí, není prý doba pro iniciativu. Ale byla kdy u něho vůbec?

Těžiště díla

Jaroslava Hilberta

není v kritice. Je dramatik naveskrz, přiznává svobodně osobní, nervové, bezprostřední reagování na dílo. V tom však je něco velmi čestného; netváří se kritikem. S temperamentem, ohnivostí, upřímně sděluje se čtenářem své

city, jako by sděloval osobní zážitek. Víte s ním, na čem jste, i když u něho rozhodují soukromé sklony. Miluje upřímně mladost, mladě reaguje, jeho dojmové zprávy nejsou konstruktivně ideové, ale nejsou také psány s nezájmem a chladem, které rozšiřují kolem divadla kritické věkem mladší.

Naprostá baseovanost vane z většiny kritik

V. Tilla.

Odbude večer několika řádky, s velkou zběžností, bez pokusu o analysu, s nekontrolovatelnou libovůlí, s povrchným sklonem ke snobisticky zabarveným módám dne, zejména cizím. Tento historik patrně své kritiky vypravuje známým, ale nepíše jich. Proti němu je

Otokar Fischer

vážnou a bohatou osobností, bystrého pohledu do myšlenkového obsahu díla, s velkou výzbrojí teoretickou a historicky srovnávací. Ve skutečnosti však již dlouho pěstuje divadelní kritiku spíše jako literárně historické poznámky, než kritiku o sobě; s větší blízkostí k zájmům vědeckým, než k divadelnímu životu, snad k životu vůbec. Smyslová složka realizací, zejména herecká, jeho stručným a objektivním poznámkám uniká.

Na mladší generaci kritickou, v níž jest řaditi zejména M. Rutteho, E. Konráda a A. M. Píšu, má největší osobní a informativní vliv

Frant. Götz,

zároveň dramaturg Národního divadla. Frant. Götz je z nejohravnějších vytvařečů pražské divadelní situace. Obecně oblíbený pro svou tichou skromnost, úřední píli, všestrannou ochotu, ustaranou pečlivost, společenskou loyálnost, pro neúnavné, pravidelné pěstování dobrých styků, jest svým druhům nevyčerpatelným zdrojem informací. Sleduje pilně literární projevy domácí i cizí, diletuje v sociologii a filosofii, v odtážitě estetice, je pohotový a obzíravý, ačkoliv jeho sčtetlost je spíše extenzivní než důkladná. Je to kritik ideologického ražení, suchého, ba vysušeného přednesu, odtážitého a neživotného, postrádajícího souvislostí s živými silami smyslů, bezprostředního života, plnokrevného poznání. Analyzuje díla ponejvíce se sumárností a schematicností; nedovede namnoze rozlišovat výši, život, skutečný proud uměleckých forem; ideologický úmysl přijímá často za umělecké uskutečnění; jeho znalost živého člověka je nepatrná. Je to kritik v podstatě amusický, jemuž umělecký a životní duch díla uniká. Škatulkářská ideologie odmocňuje jeho rozbory na neživý, umělý tvar, který není objektivní vědou, ani živým osobním zážitkem, ani kulturně politicky plodnou aktivitou. Spokojuje se často pouhým označením věcí, vnějším řaděním v psychologické kategorie, bez ohledu na pudové, podstatné rozdíly v osobách i životě. Ovlivněn mnohostrannými hesly moderní essayistiky německé a francouzské, přejímá je namnoze z vnějšku, podléhá jim a mění tím velmi často svá ideologická vyznání víry. Mnoho krátkodechých hesel je spojeno s jeho činností, která procházela prapodivnými rychlými proměnami, aniž kterákoliv z nich přesvědčila o organické, životné nutnosti v jeho osobnosti. Zřídka konfrontuje skutečné poznání života s dílem, takže při vši snaze o ideovou objektivisaci jsou jeho soudy jakýmsi impresionistickým ideologismem. Nemáje dosti bezprostřední životní substance, mýlí se často v oceňování skutečného významu díla. Řada omylů — jako na př. A. C. Nor, různé proměny jeho vztahů k t. zv. pragmatické generaci, nejistota jeho soudů, jsou způsobeny nedostatkem skutečné skepse a naprostým

nedostatkem humoru. Užívá essayistického argotu, který svou odtážitostí dovoluje srovnání na př. Otomara Schaefera s velkými ruskými spisovateli a zneužití velkých, vznešených pojmů k účelům divadelně reklamním. Ovlivňuje publicisticky i osobně kruh svého pokolení. Jeho informace a hlediska bývají natolik průkazna jeho kruhu, že snáze prosazuje intence divadelní správy než kdokoli druhý. Ohlas jeho reklamních a informačních statí bývá jasně patrný i v posudcích deníků, takže tím divadelní správě velmi usnadňuje situaci. Jeho informativní činnost po telefonu je neúnavná.

Dovolují si, donucen poměry, adresovati Fr. Goetzovi otázku: Vzpomíná-li, že počátkem roku 1930 svým proslulým telefonem interpeloval kritika za pochvalný projev o představení v Komorním divadle? Vzpomíná si, že kritika toho upozorňoval na nebezpečí, v němž uvádějí tak nepromyšlené pochvaly prestiž kritikovu? Vzpomíná si, že upozorňoval, jak takové pochvaly by mohly poškodit — Národní divadlo? (K otázkám těmto jsem zatím nucen ohledy na existenci účastníka rozhovoru.)

Z kruhu Goetzovi blízkého zaujímá svou rubrikou v listu divadelních abonentů významné místo

M i r o s l a v R u t t e.

Je to referent obratného a plynulého slovního výrazu, dobrého postřehu pro vnější díla a nejbližší literární a psychologické filiace. Do hloubky díla neproniká ani vniternou vážností, ani hlubším rozhledem ideovým, ani opravdovým zápasem o formu a lidskost. Podivuhodný mravní indiferentismus provází jeho projevy, které dobře obstojí tam, kde dílo neskrývá jedinečných, těžších problémů; tehdy bývají správné jeho postřehy i jeho konečné klasifikace; při vysloveně dobrých dílech zmůže se v takových případech na dobrou deskripci, při vysloveně špatných mívá ironii, vtip i humor. Po většině však selhává docela, kde má dílo opravdovou těžší problematiku, ať ve formě, ať v ideích. Tu jeho kritika pravidelně propadne. Nedostane se k jádru, nebylo-li mu dáno zvenčí, jak na dílo nazírat. Je to referent bez úsilí o jakýkoliv ráz světového názoru, kritik popisný, požívačský, bez základního životního vznětu, bez osudové povolanosti. V podstatě tedy elegantní žurnalismus, který je si vědom fakta, že je pánem rubriky. V ideích, které oživovaly nové české divadlo, pravidelně jen opakuje theoremata, dříve již vyslovená jinými. K charakteristice hluboké vážnosti, s jakou pojímá kritiku, sloužíž toto: Po představení Waltrova dramatu o Sokratovi „Velké umění babické“ potkal jsem se, chvátaje na elektriku, s Miroslavem Ruttem. Ptal se mne, kdo je ten „neznámý“ Robert Walter. Řekl jsem mu, že to je významný spisovatel nizoněmeckého původu. Dr. Rutte se však přeslechl a udělal z Nizoněmce — Nizozemce a analysoval dílo s hlediska tohoto — nizozemství. Nemýlím-li se, mluvil tu o jiném příbuzném velkém Nizozemci: o Beethovenovi... Takto se připravují kritikové na vážná duchovní díla.

V kritickém souručenství tohoto ideového kruhu jest i

E d m o n d K o n r á d.

Jest spíše divadelním autorem než kritikem, jsa patrně i omezen redakčními potřebami na rozsahem nepatrné místo. Snad proto nemohl se vyvinouti v plný kritický typ, snad v kritice nevidí vlastního svého úkolu. Nikdo mu neupřel snahy po věcnosti, slušnosti (patrně nejen formální,) inteligentní orientace. Nemá však vždy osobní strohosti, již je potřebí k úplnému odvržení společenských ohledů (proč, probůh, pochvalně mluví právě

o překladech pí X., kdyžtě sta obyčejných překladů samozřejmě pomíjí?), nezbavil se také ještě posledních zůstatků společenského gongorismu, které ho kdysi znevažovaly, ještě dnes upadá do bonmotní koketnosti. Co mu však zazlívám, jest revanš za odsudky svých her Hilbertem. Psal poslední dobou o Hilbertově hře — jejíž první akt aspoň je skvostnou, technicky dokonalou expositivní — tónem tak drsným, že jsme ho u něho ještě neslyšeli. Proč právě o Hilbertovi, nejvlastnějším dramatickým temperamentu své doby, se táží, proč? Však je to ožehavé, býti autorem i kritikem najednou, býti závislý na hercích i správách. Je to velmi ožehavé a v Berlíně kritická organizace ví, co dělá, zakazuje-li svým členům provozování kusů, kde působí!

Mám z divadelních kritiků hovořit ještě o

A. M. P í š o v i,

který, ač mlád, usiluje o vážné místo v divadelní kritice. Kritik tento nemá ještě hotového profilu; prozrazuje bystrost a čestnost, ale trpí ještě stylem, v němž se obrací povrchně essayistické tempo Arne Novákovo. Tomuto slibnému stylu je třeba prohloubení, jeho svěžest by potřebovala krůpěje vášně, vědomí spoluodpovědnosti za literární dění, bojovnost bez výzev a bez organizovanosti, beze vztahů. Pak by snad byl i Píša někdy na místě v bojích, kde měl být. Dodnes nechápu, že mladý socialista nechá bez odezvy řádění takové N á r o d n í p o l i t i k y v případě Brucknerově, Brechtově, Neveuxově, Nezvalově... Jest ještě v mladém pokolení něco z bojovné vášně bez osobního nebo stranického zájmu?

Zdá se mi, že pro dnešek možno skončit. Formulují tu za svou osobu detailněji, ač příliš stručně poměr k jednotlivým zjevům divadelní české kritiky. Opakuji, že na charakteristice kritického ovzduší v „Rozhovoru o kritice“ trvám do posledního písmene. Právě dění po vyjití onoho ominesního čísla potvrdilo, že charakteristika mravního rázu dnešních poměrů v kritice je oprávněna. Nemusí a nemohou všichni kritikové býti odpovědny za všechno, co se v kritice děje, to je samozřejmé a nikdo to netvrdil. Ale nikdo nevyvrátí, že jen velmi složitá korupce vnitřní, klikaření, osobních vztahů, závisti a nechtutí umožňuje, že nová literární revue smí označit Karla Čapka za sprostého korýtkáře, že jen taková atmosféra dovoluje N á r o d n í m l i s t ů m sotisu, že ve světě nebude žádná škoda, přestane-li K. Čapek divadelně tvořit (patrně to p. —la a p. Rutte světu vynahradí?), že jen toto ovzduší vnitřně porušeného zření a prožívání věci umožňuje krajní levici psát o Sofoklovi jako o krváku, o Goetheovi jako uplaceném buržoovi, jen tento stav působí, že v polovině polemik s K. Čapkem se mu nestyšně vytýkají literární příjmy, v druhé polovině styk s hlavou státu, jen systematické ovlivňování z jednoho divadelního ústředí umožňuje uniformitu divadelně kulturní politiky, jen tento celý stav (za jehož celkový ráz musí nésti solidárně odpovědnost každý, kdo se proti němu neozve), umožňuje takové přeceňování jevů jako je Vančura v dramatech, Goetz v próze, takové odstrčení spisovatelů jako je Jaromír John, Poláček, Mach a vážné zabývání se vyslovenými mediokritami à la A. C. Nor a bezpočet jiných. Systematická obnova a přeměna těchto a přílehlých hodnot je opravdu věcí cti. A sine ira et studio se o ni musíme pokusit.

život a instituce

Stultus:

Momentky ze sovětského radia

II.

Rudoarmádní rozhlas

je věnován zábavné hudbě, vzdělávacím a agitačním přednáškám, předčítání děl světové nebo nově sovětské literatury. I tu, jako při jiných vysíláních, se můžeme přesvědčit o popularitě Československa v sovětském rozhlase. Tak, při kulturně-vzdělávací přednášce o postavení vojska v kapitalistických zemích, konané v prosinci, byl po menším teoreticky všeobecném úvodě předčítán Švejk: „geniální dílo českého autora Haška, líčící názorně vše, co musí voják na západě snést“. Poněvadž rudoarmějcům nebylo řečeno ani slovo o tom, že armáda popisovaná ve Švejkovi je — rakouská, utvořili si asi o Československu pěkné mínění. Jinak se může říci, že Švejk je z děl cizí literatury nejpoužívanější knihou sovětského rozhlasu. Uslyšíte ho každou chvíli, a obzvláště oblíbenými jsou všechny scény s feldkurátem.

Literární rozhlas

obsahuje buď předčítání aneb rozhlasovou hru. Co se předčítání týče, je to čin záslužný a nemůže širokým vrstvám ruského obyvatelstva než sloužit. Autoři a díla, nejvíce při něm používání, nejsou nikterak náročni: jsou to ponejvíce Někrasov, Čechov, dokonce veršované pohádky Puškinovy. Poslouchají-li je v selských „chalupách-čítárnách“, pak je to všechno v pořádku. Při tomto předčítání se obzvláště projevuje divadelní duch Rusů. Předčítané v rozhlase dílo se lehce zdramatisuje, aby neunavovalo nepřípravené posluchače jednotlivostí recitace. Pěkně se to daří zvláště v Čechovových drobných povídkách. Podobná věc by snad nemohla škodit ani posluchačům československého rozhlasu.

Ze stejných předpokladů národní povahy v sovětském radia vzkvétá asi tak bujně

rozhlasová hra

nejrozmanitějších druhů. Najdete v ní standardní agitku, hrozný, krvavě-revoluční šmejď, jako na př. dvakrát za sebou (ob den) dávaný „Železný proud“ Šerafimoviče, předělaný ze stejnojmenného literárního díla, asi z toho důvodu, že Šerafimovič slavil v těchto dnech své jubileum, uslyšíte tu Kačalova, recitujícího Hamleta, a bezejmenné družiny dělnických divadel, předvádějící hry moderních sovětských autorů, psané pro rozhlas, nebo teprve připravované pro některé z velkoměstských jevišť.

Rozhlasové hry vážné,

s tématy z aktuálního života, nabyly již jakéhosi standardu, a otevřete-li při nich nahodile rádio, poznáte hned, že děj se odehrává v továrně či v kolchoze, a víte, čím se to asi skončí. Mládenec železničář daruje za měsíčné noci dívce, kterou si namlouvá, kousek kartounu, dívka, před tím mu velmi nakloněná — ustrne. „Kluku, kdes to vzal? Vždyť je to látka z naší továrny! Znáš na ni každý puntík a každou kytičku, vždyť jsme ji tkali s nadšením, vždyť jsme pracovali pro pětiletku. A rozkaz shora zněl: vše do posledního kuponu na chlebozagotovky, do kolchozů. Odkud jsi tedy můžeš mít?“

Když se tedy hoch musí přiznat, že látku ukradl při nakládání do vagonů, a to jen náhodou, z hlouposti, uteče mu uvědomělá dělnice, a železničář začíná být štván od skutečných programových škůdců, kteří ho chtějí využít. Může to skončit jinak než dobře? Vždyť on se přizná vedoucím soudruhům komunistům z továrny, škůdnictví je potřeno, a osobní záležitost all right. A hra se končí přiznáním hrdiny, že chce být veselý jako zdvihací jeřáb, a mocný jako sovětský traktor. To je nejobvyklejší šablona.

Šablona druhá je vyjádřena nejvýstižněji ve hře Nikolaje Pogodina: Můj přítel. Počíná se motivem velmi oblíbeným v dnešní sovětské literatuře: žena obviňuje muže, technického ředitele velkoryse industrializační stavby, z úchytky. Dopustil se totiž neslýchaného zločinu: kritiky neschopného vedení nejvyšších instancí a nadto ještě se opovážil podniknout cosi v přestavbě stavů na vlastní pěst, ačkoliv mu to bylo shora přísně zakázáno. „Ale vždyť ty jsi oportunist!“ — konstatuje s hrůzou manželka při debatě. Tak to dál nejde. Já... já tě udám straně! Já tě dám do tisku! Nemohu s tebou dále žít.“ A skutečně odejde, zanechavši zoufalého muže jeho osudu. Následuje scéna opuštěného ředitele s manželkami jeho inženýrů, nacházejících se už po delší dobu na úředních cestách, v Berlíně, Americe nebo Urále. Tyto sovětské megery se naň vrhají s vyhrůžkami: to přece dál nejde, můj je pryč už přes půl roku, můj je starý a toulá se kdesi po Urále, již osm měsíců nejedl doma a má nemocný žaloudek. „Vytrhám vám všechny vlasy, ukousnu vám uši, ale nedovolím, abyste poslal mého muže rozkládat se kamsi do kapitalistického Berlína. Proč nebyl v hotelu, když jsem ho včera volala telefonicky?“ Život sovětského ředitele je těžký: po tomto výstupu musí jet do úřadu, aby vymámil ještě několik milionů pro rostoucí stavbu na osobnosti, která je přímo Gogolovsky pojmenovaná pouze jako „nanejvýš odpovědná“. „Dostaneš peníze, brachu, ale pamatuj si, že teď odpovídáš za stavbu jenom ty! Jsme oba ze staré revoluční gardy, to však nehraje žádnou úlohu — krachne-li stavba, nepovede-li se, odneseš to jenom ty. A pamatuj si, že stíhá-li proletářský trest, pak stíhá krutě!“ — S tímto pobídnutím ředitel odjíždí a končí šťastně a vítězně stavbu, překonav veškeré obtíže. Na stavbě se objevuje vysoce odpovědná osobnost. „Co chceš za odměnu? Jen řekni, víš, že ti mohu dát všechno,“ ptá se ředitele podle vzoru pohádkových králů (čestné slovo, je to tam tak napsáno). „Nevíš? Pak ti to řeknu sám. Půjdeš stavět desetkrát větší podnik, pohádkový podnik socialismu, to je tvá největší odměna, brachu!“ — A dělníci, jdoucí z práce, opakují jeden druhému: stavět desetkrát větší podnik, stavět socialismus. Epilog: „Ano, soudruzi! My také půjdeme stavět socialismus. Chceme ho stavět, aby jeho prostřednictvím se lidstvo dostalo k svému nejvyššímu bodu — socialistické, netřídní společnosti.“

A teď ještě něco o rozhlasových hrách, pro obveselení českého obecnstva. Neboť to, co posílali 6. ledna ve 12 hod. z Leningradu, v koncertu dělnického koncertu pro mládež, je korunou všech sovětských rozhlasových her. Byl to jakýsi

melodram ze života českých komunistů.

Hudbu k němu psal mladý komponista Šestakovič, velmi chválený v Rusku a známý už i na západě. Jednajícími osobami jsou komunisté: Rachel, Hůla a Mach. Nepříjemnou úlohu zrůdy zastupuje v ní policejní komisař. Komunisté jsou vyslýcháni na komisařství pro podezření z účasti na jakési demonstraci. Leč komisař nezmůže nic ani proti Machovi, ani proti mladé a odvážné Rachel, přes to, že řve

jako tur a nadává jí „židovko“, Nepořídí, nejsou usvědčeni a neprozradí nikoho. Ale na řadu přichází nervosní mladík Hůla. Nastává uchvacující scéna.

„Miláčku,“ říká mu komisař sladounce, „vaši kamarádi se zrovna přiznali, že podepisovali onen projev. Nezbývá vám, než abyste se přiznal také.“ Hůla se ještě chvíli brání. „Děti,“ vece tu medovým hlasem komisař policajtům, stojícím za ním. „Sundejte kabáty, aby vám nebylo při práci horko. Kde pak máte benzin? Nalejte ho mladíkovi do uší, dejte mi sirky.“ „Co chcete se mnou dělat?“ křičí ustrašený Hůla. „Já povím veřejnosti, že týráte lidi při výslechu. Já . . . já vás dám do R u d é h o p r á v a!“ „Nač škodit vlastní straně, miláčku?“ říká něžně komisař. „Vždyť víte dobře sám, že napíšete-li něco takového, zastaví R u d é p r á v o na šest týdnů pro pustou klevetu. Radši si vezte tadyhle papír a pero a napište pěkně, jak to všechno bylo. Pište jen pravdu.“ A zterorisovaný komunistka podepisuje vše, co mu nastrčí.

Myslím, že tento výjev není třeba komentovat. Lépe je, představit si jej na skutečném pražském komisařství a se skutečnými českými komunisty.

Školský rozhlas

mají sovětské děti, až na malé výjimky, nudný. Úlohu, kterou hrají v kusech pro dospělé komunisty, zastávají v rozhlasových scénkách pro mládež pionýři. Jsou to děcka moudrá a uvědomělá. Mluví se tu zase o úkolech, slibech proletářských a pod. Velká péče se věnuje hudebnímu vzdělání dětí pomocí radia. Provádí se to jednak pomocí dětí samotných, jednak za tak zvaných hudebních Viktorin. V prvním případě se organizují z mladistvých milovníků hudby sbory, které pak účinkují v rozhlase pro školy (velmi se toho užívá obzvláště v Leninradě). Protože takové spolky se musí nejen samy učit, ale také programově vzdělávat v hudbě své posluchače, zpívají věci, často se pro dětský hlas málo hodící a nepůsobící na posluchače tak, jak by měly. Na př. z Leninradu byl vyslán koncert dětského sboru, zpívajícího díla „Velikoj kučky“ (ruské hudební skupiny romantické). Sbory z Glinkova „Ruslana a Ludmily“ nebo z „Knížete Igora“, zněly namáhavě, o sólových partiích ani nemluví. V ruské hudební literatuře je dosti hudby pro dětský sbor, která by se mohla uplatnit mnohem účelněji. Ale volba těžkého programu patří k pedagogickým nerozumům sovětů.

Hudební Viktorina je totéž, co se dělá v některých zemích evropských (zvláště v Německu) pro dospělé: hudební hádanky, mající za účel přiučit ucho hudbě, rozpoznávat sloh a vyvinout sluch. Ovšem dětské Viktoriny sovětské jsou mnohem primitivnější. Otázky jsou spíše obsahové a určovací: jmenujte operu, z níž je tato arie, hrdinu, který ji zpívá, a o čem. Poslechněte si tuto píseň a napište, kterému hrdinskému okamžiku boje dělnické třídy je věnována, též kdo je autorem hudby a slov. Co je to za hudbu a kdo je jejím autorem? atd.

Ale minulo-li se účelem veselé

silvestrovské vysílání pro školní mládež, pak se nebudu nic divit. Scéna představovala večírek ve škole, při němž profesorka dělala jakéhosi konferenciéra a žáci parodovali své kamarády, kteří se chovali v minulém roce nějak nepěkně. Učitelka připojila pak vždy ještě několik poučných slov a vybídlá provinivšího se žáka, aby zanechal v příštím roce svých způsobů. Byl to pokus shrnout pod jménem skutečných osob všechny nežádoucí typy školní mládeže. „Teď vám, děti, předvedeme jednoho spolužáka, jestlipak ho poznáte?“ Hoch, který vyjde na podium, je patrně největším rošťákem a komediantem z celé třídy. „Vážené občanky, občané a malá občánátka“ — začíná tónem jarmarečního vyvolavače. „Teď vám předvedu malý pokus — žádné umění,

jen šikovnost a mrštnost rukou. Rračte se, prosím, podívat na tuto okenní tabuli. Jak vidět, je zcela pěkná, neposkrvrněná, neporušená, nepotřísněná. A teď se rračte podívat na mé ruce. Jak vidět — nic v nich nemám. Teď vezmeme něco do ruky — no, dejme tomu míč, fotbalový míč, s nímž se, prosím, kopá. Pozooooor! Rráz, dva, tři. Bim! Vázení občané, občanky a malá občánátka! Rračte se, prosím, přesvědčit — tabule je rozbita přesně na 331 kousek a 7 půlek!“ „Kolka Papiroskin je to,“ řve nadšeně sál.

Ale Kolkova produkce není ještě u konce. „Vázení občané, občanky a malá občánátka! Jak je vidět, mám v rukou pouhopouhou automobilovou houkačku. Můžete se přesvědčit! A teď — dáme tu houkačku pod nějakou židli . . . no! Dejme tomu pod kátorovu židli. Taak. Vezmeme zátku, prostou zátku od láhve, a dáme ji pod třídní tabuli, kdežto tento obyčejný špagátek omotáme kolem pera ve dveřích. Prosím! Kantor vchází a . . .“ Houkačka houká, tabule padá a špagát se začíná divoce rozmotávat. Všeobecný jásot,

A konečně něco o kontaktu radioposluchačstva s vysílací stanicí a o jejím kulturním významu, čili o rubrice

„otázky a odpovědi“

Domácí a cizí posluchači jsou každý den sovětským rozhlaselem vybízeni, aby psali na adresu místního radia (beze známky) svá mínění, přání a dotazy, které se pak určitý den předčítají a zodpovídají. Cizí posluchači mají dotazy spíše rázu životně-praktického. Jistý občan z Francie se zajímá, jak je to v SSSR. s právem dědičným, belgický dělník se s důvěrou ptá, proč sovětský svaz, budoucí socialismus a potřebující tedy pracovní síly, nevezme k sobě všechny nezaměstnané z kapitalistických států. Francouzský hlasatel dává vysvětlení Francouzovi a slíbujícím Belgičanovi, že nezaměstnaní celého světa přijdou skutečně do SSSR., jen co se to trochu polepší s bytovou krizí.

Posluchači domácí pak píší svá přání ohledně programu. Uvádím příklady. Dělnice z továrny, soudružka Ivanova, prosí co nejčastěji pouštět opery „Evžen Oněgin“ a „Pikovou dámu“. Velmi ráda poslouchá operní hudbu, ale jen rozšířenou, známou. Dvě soudružky z téže továrny s ní nesouhlasí a tvrdí, že dávat stále stejnou hudbu nemá smyslu. Tak se člověk nevzdělá a nedostane žádný rozhled. Mají se pouštět opery co nejrozmanitější. Odpověď z radia: obě strany mají po svém způsobu pravdu; soudružka Ivanova proto, že chce-li člověk skutečně poznat hudbu, pak si musí jedno dílo poslechnout vícekrát, aby si je zapamatoval a pochopil; obě dvě jiné soudružky mají zas pravdu, že člověk nesmí přece jen zůstat stále u jednoho skladatele, tím spíše, že uvedené opery se často dávají, jako velmi oblíbené, všemi státními divadly.

Soudruh Mišin, dělník z továrny jména Marxe se ptá, proč během koncertu dělnického poledne nepřenášejí hudbu symfonického orchestru, když třetina dělnictva pracuje večer a nemůže tudíž v jinou dobu hudbu poslouchati? Proč hrají tak zřídka „Noc na Lysé hoře“ a ouverturu k opěře „Chovanština“? Odpověď: soudruhu, poslechněte si pořádné rádio a uslyšíte, že během koncertu dělnického poledne přenášejí též hudbu symfonickou; nemůžeme ji ale pouštět stále, protože dělník, který poslouchá koncert po práci, si musí odpocínout a rozptýlit také mozkově. Proto dáváme též hudbu lehkou; nahlédněte do programů, soudruhu, najdete tam jistě obě díla vámi uvedená.

Otázka: proč dávají tak málo desek se zpěvem Šaljapinovým? Odpověď: náš radioarchiv není příliš velký (Leninradský). Máme tu pouze kolem 600 desek (pražský radiojournal jich má přes pět tisíc). Ale na žádost posluchače se ihned pouští desky s Šaljapinem: „Slavík“ Čajkovského a „Poslední rejd“ (?) Rozmluva s posluchači se končí doslo-

vem: pište svá mínění a přání a pamatujte si, že neodpovídáme na dopisy bez podpisů. Označte též své povolání a postavení a svou adresu, dokonce v tom případě, budeme-li odpovídat z radia. To vše nám značně ulehčí odpovědi.

Musí se ještě dodat, že vlivem četných dopisů posluchačstva uspořádalo leningradské radio populární přednášky o hudebních nástrojích, jejich povaze a třídění, s hudebními ukázkami. Jak je vidět podle radia, začíná dělnictvo a vůbec prosté posluchačstvo projevovat zálibení v klasické hudbě, hlavně doby romantické, a to k jejímu druhu nejpochoptitelnějšímu začátečníkovi — opeře. Pro Rusko je to velký pokrok. Ale ještě větší radost působí člověku přání soudruha Mišina, projevivšího tak dobrý hudební vkus a pochopení pro krásu. „Chovanštinu“ nebude poslouchat člověk, který jen předstírá zájem a lásku k hudbě. To je tím radostnější, že před patnácti lety nevěděl dělník nic o Musorgském a ani se mu nezdálo o jeho opeře. Každá kapka osvěty, která přijde do toho lidu, který jí tolik potřebuje — ať je vítána. A tu nesmíme zapomenout na toho největšího činitele, kterého si nevmyslíla žádná politická strana — na radio.

dopisy

Autor o kritikovi

Vážená redakce!

Pan Fr. Götz odpovídá v Nár. Osv. na můj dopis z předminulého čísla Přítomnosti. Předně ocitují věci, se kterými se nepolemisuje: „... autorská povýšenost a zloba... s gestem uraženého veličenstva... pojal sebe jako genia a svého kritika snížil na hlupáka... hlavně se staví nechápavým...“ Tyhle verbální manýry literátského federfechtýřství z předválečných let bychom snad už mohli hodit do starého haraburdí a mluvit k věci, ne? Tedy pan Götz má toto co říci:

„1. Že chestertonovského starého četníka vložil (Čapek) do děje jako hlásnou troubu svého subjektivního názoru na oblasti (!) lidské spravedlnosti a svého trochu rozměklého humanismu — chce-li p. Čapek citát, ať si přečte poslední odstavec na str. 148; celá konstrukce děje ukazuje, že Čapek je při tomto četníkově, že s ním souhlasí, že vyjadřuje i jeho přesvědčení“ (snad p. G. míní: že jím vyjadřuje své přesvědčení — to je ostuda, jak už se nedovede česky psát).

Nic platno, musím tedy citovat ten odstavec: „... řekl Gelnaj: Jenže, víte, vražda na vesnici, to se tak nemá brát. Vy jste městský člověk, vy do toho tak nevidíte. Kdyby to byl loupežný mord, tak budu čuchat jako vy. Ale vražda v rodině — Zavraždit pro peníze, to je jasné, to se udělá jedna dvě; ale považte, týdny a týdny to v sobě nosit, po dny a noci si to rozvažovat, to máte, Biegl, jako byste si čuchnul k pecku.“ Tážu se normálního čtenáře, je-li toto „subjektivní názor na oblasti lidské spravedlnosti a trochu rozměklý humanism“; čistota a pořádek v pojmech je předpoklad veškeré kritiky. „... Čapek je při tomto četníkově.“ Ano, stejně jako při Hordubalovi a Polaně, Mišovi, Bieglvi a kde kom, protože to pro autora nejsou pimprlata z papíroviny; to patří nejhluběji k věci — ale tomu pan Götz nemůže rozumět.

„2. Ať si p. Čapek přečte kap. VI... a pozná, že se starý četník posmívá, když Biegl chce z rodinné tragedie vypracovat jasný kriminální případ; a úsměv Gelnajův má rysy úsměvu autorova.“ Nechme úsměvy stranou. Posmívá-li se starý četník mladému zajíci, je v tom, domnívám se, spíš atmosféra četnické stanice než autorův „subjektivní názor na oblasti lidské spravedlnosti“. Nebo řekněme to jinak: posmívá-li starý četník mladému, je v tom kus autora; ale kus

autora je i v mladém četníkově, který říká: „Mně se líbí zjistit pravdu. To je, Gelnaj, práce pro chlapa.“ Autor je v Hordubalovi i v jeho vrahu, v sedlácích i v soudcích; není-li v nich a s nimi, jsou to špatné figury, stíny a pouhý papír. Není dovoleno, pane, není počestno přispědliť autorovi na záda figurku, vystřiženou z jeho díla; jen celek díla s celým svým obsahem života — je autor.

„3. Jeho Gelnaj je vším všudy chestertonovská postava, svým postojem ke spravedlnosti, svou filosofií práva (!), svou metodou vyšetřování kriminálního případu; K. Čapek se úmyslně tváří nechápavým tam, kde je to jasné nad slunce; těším se velice na označení domácího zdroje jeho inspirace — to bude už dovršena komika situace.“ Ano, bude. Autor totiž obyčejně nežije, jako kritikové, z přežvykování přečtených knížek. Žije ve skutečnosti a nalézá svou látku v ní. Nikoliv literárním zdrojem inspirace, ale živým modelem na Gelnajovo filosofování byl autorovi Karel Poláček, moudrý znalec soudní síně. Pramenem kriminalistické metody Gelnajovy (i Bieglvy) byly české četnické relace, na které tu je odborný časopis. Pane Götz, literatura se nedělá z knížek, ale ze života. Myslím, že by i kritika vypadala jinak, kdyby se začala rozhlížet po životě. Pak by víc objevovala a míň kanctorovala. Viděla by hlouběji a míň by házela špatně pochopenými pojmy, jmény, papírovou lžiúčeností a celou tou jalovou literátsčinou, která nás dusí.

Pan Götz si stěžuje, že prý „býti dnes v Čechách kritikem — je nejtěžší osud, který tě může potkat“. Nu, nu; nepřehánějme; jsou osudově horší. Není mi známo, že by si některý kritik, zraněn nevděkem světa, zastřel svou tvář a oněměl; ale je to známo... na příklad občas o básnících. Pan Götz tvrdí, že prý „před několika lety se ozvalo volání po přísné kritice, jež... má opravdovou bojovnost, jež... má soudit, bojovat, usměrňovat vývoj. Od té doby uplynula snad tři léta a po vlastech českých se nese píseň právě opačná: stížnost na přísnost a příkrost kritiky. Je to příznačné pro typickou českou polovičatost a neupřímnost: dobrá, jsme pro silnou, drtivou, nemilosrdnou kritiku, ale, prosím, ona se nesmí vybijet v našich revírech... Kritik je dnes zvěř nechráněná...“ Z toho si nic nedělejte; autor je, jak známo, také zvěř nechráněná. Chcete snad, aby kritik nebyl podroben kritice a odpovědnosti? To by bylo trochu pohodlné. Ale o to nejde. Spíš musíme prosit, aby se udělal konec s falešnými pózami. Ve skutečnosti nejsme pro „silnou, drtivou, nemilosrdnou“ kritiku, ani pro mírnou nebo shovívavou kritiku; jsme pro to, aby kritika byla prostě kritikou, kritikou o díle, znalectvím, pozorováním, zkrátka poznáváním; jde-li o poznání, je „drtivost“ nebo „mírnost“ pouhá fráze. Nepoznává se drtivě, nepoznává se blahovlně; prostě se poznává nebo nepoznává, a nic jiného sem nepatří. Nemohou-li se kritikové rozloučit s pojmy jako „přísnost“ nebo „mírnost“, usvědčují se z fušerství a libovůle, a buďte vymrskáni jako penězoměnci, i když se halí v řízy kněžské nebo velekněžské. Karel Čapek.

Ženy fašistů bučovických nám piší

I.

Ctěný Pane Kocoure.

Zajisté Vás překvapí dopis od ženy z Bučovic. Jste k polytování hoden že jste zajel až do Bučovic na fáru a prosit za ženy pučistu aby se jich ujal. Jen že jste nepřišel na pravou adresu. Já Marie Doležalová Vám vulkárně kašlu abyste Vy člověče jse omě staral jak žiju. Jsem dostatečná si děti uživit a nepotřebuji aby nějaký Kocour z Prahy přijel a vyzval jak žijem. Máte velké štěstí že jste ke mě nepřišel do bytu neboť bych Vám byla ocas přivěla. Co pak to bylo za vo... že Vám podával informace že se piší generálová on je

generál ale ku... To jste profesor filozofie když takové nesmysle píšete zajisté nejste lepšího schopeni. Mojeho muže nechte na pokoji a nedávejte mu titul generál neboť jim není ani si ho nezasloužil. Pane profesore Vy jako studovaná osoba byste měl vědět kdo je u nás v republice pravý generál. Já znám jednoho zasloužilého generala Radola Gajda před kterým Vy byste se měl sklonit.

A proto provolávám ať žije pravý osvoboditel republiky „zdar“!

Ať žije z borovský Hrdina generál Gajda!

Pane Kocoure nenamáhej tesse tolik stím vašim rozkřipáním pérem. Stím prošeňim postižených žen si ušetřte dechu aš budete mít vřelou čokoladu.

Končím p. Kocoure a píšete zas ale pravdu a ne takové nesmysle. „zdar“!

II.

Pane Kocourku

Já M. Koprivová Vás upozorňuji, až zase po druhé budete s Vaší filosofií u konce a nebudete mít co do časopisu napsat, tak si přijedte pro správy zase do kraje pučistů. Možná, že zase p. Zbořil bude něco vědět. Ale to musíte potom přijít přímo k postiženým a pak bude-li Vás žádat a neb prosit by Ste se za ně u někoho přimluvil pak můžete psát že Ste za ně prosil. Nevím jak mám na to pohlížet zda-li Ste chtěl směšnit jen rodiny postižených a neb i farní úřad? To by nesvědčilo o Vaší velké inteligenci. Představoval Ste se zde jako profesor filosofie, ale článek Vami psaný pod titulem „tři dny v kraji pučistů“ svědčí že by Ste byl docela něčím jiným. Nevím kdo naše muže jmenoval a dával jim hodnosti ale pořádný osel to musel být. A Vy Ste se při tom ani nezarděl když Ste to do zmíněného časopisu psal? Asi že ne, jinak by Ste se ani nepropůjčil k tomu. Zmiňujete se, že pana Doležala a Hložka titulovaly generály Pane nebylo Vám to ani trochu směšné? Myslíte asi o našich mužích, že jsou nějakí hlupáci. Mezi fašisty se hodnosti nedávají snad tomu kdo víc zaplatí, ale kdo si tu hodnost poctivě a čestně zaslouží. Jako třeba generál Gajda před kterým by měl se každý s úctou sklonit.

Končím p. Kocourku, po druhé přijďte zas.

Ať žije fašismus a jeho Vůdce.

Dopis jugoslávské oposice

Vážený pane,

československý tisk, který při zavedení diktatury krále Alexandra sympatisoval s násilným režimem, byl okolnostmi koncem minulého roku přinucen, aby změnil své stanovisko. Časopisy, které dříve oslavovaly královu diktaturu, začaly mlčet, a časopisy, které dříve mlčely, začaly kritizovat bělehradskou vládu a žádaly svobodu a rovnoprávnost pro všechny jugoslávské národy a elementy. Tedy, českosl. tisk přidružil se k francouzskému a anglickému tisku, který — obzvláště poslední ve velmi ostré formě — žádaly likvidaci diktatury a zřízení jugoslávského státu ve formě, která by byla spravedlivá ke všem národům a krajinám.

Pod tlakem světového veřejného mínění Bělehrad hledal způsob, jak řešit svízelnou situaci (říjen a listopadu m. r.), a dovolil proto záhřebským a ostatním vůdcům, aby se vyslovili. Tak došlo k formulování záhřebských punktací, které podepsali nejen Chorvaté, nýbrž i Srbové přečtany. Podobné punktace formulovali též Slovinci, Vojvodjanci a bosenská mu-

sulmané. Krátce potom žádaly též sprátené mocnosti v Bělehradě, aby diktatura byla likvidována a režim proti národům byl zaměněn režimem národním. Diktátorský režim nejen že ještě nedávno ujišťoval svět, že v brzku provede velké změny, nýbrž i ve státě samotném při různých příležitostech to ohlašovali samotní držitelé moci.

A Bělehrad právě začal plnit své sliby. Zavřel a internoval všechny vůdce, a to dra Mačka — vůdce Chorvatů, dra Korošce — vůdce Slovinců, dra Spahu — vůdce bosenských muslimů, a vedle dlouhé řady ostatních opozičníků též dra Trumbiče, což jest největší drzostí, jelikož tento muž to byl, který světu za války vnutil myšlenku jugoslávského státu, byl prvním ministrem zahraničí v Jugoslavii, a na mírové konferenci zachránil kraje, které byly přislíbeny londýnským paktem Itálii.

Však co činí nyní českoslov. tisk? Když bylo zapotřebí nejvíce psát proti královskému režimu, čsl. tisk prostě selhal. Činí to dojem, že se polekal před provokacemi diktátorského režimu, že se domnívá, že je diktatura snad přece silnější, než se to ještě nedávno myslelo.

Tady jest však jiná otázka: sympatisuje-li českoslov. veřejnost s diktaturou, tedy i se všemi ničemnostmi režimu, či odsuzuje-li diktaturu a přeje porobeným národům v Jugoslavii, aby získali zpět ztracenou svobodu? Tady by bylo potřeba jasně a veřejně odpovědět. Bělehrad jest citlivější na psaní českoslov. tisku než na psaní francouzského neb anglického tisku. Prostě proto, že jugoslávské národy nejsou svázány s českoslov. národem jen obyčejným poutem spojeneckých smluv. Však tím citlivější jest na psaní čsl. tisku veřejnost v Jugoslavii. Bohužel musí se konstatovati, že čsl. tisk zapomněl na národy v Jugoslavii a že vidí jen a jen režim, který se zdá buď silným neb slabým, že vidí jen brutální sílu, a podle brutality této síly píše o ní dobře (neb jen mlčí), když je nejbrutálnější, a napadá ji teprve tehdy, když ochabuje. A na tento žalostný fakt jest třeba upozorniti. A též na důsledky. Ve svém utrpení jugoslávské národy ztratily smysl pro sentimentalitu. Jsou odkázány samy na sebe. Českoslov. tisk dokázal, že je pohádka o „bratrství a přátelství“ jen pouhou ironií.

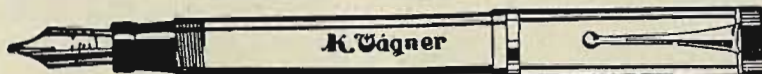
Denně jsou sloupce čsl. tisku plny odsouzení polské, italské, německé a každé jiné diktatury. Avšak místa pro odsouzení té nejukrutnější diktatury, která zná mučení a pronásledování, nemáte. V minulosti stáli jsme si vždy nejbliže. Proč máte smysl pro svobodu třeba i černochoů, a nemáte ji pro národy, kterým jste kdysi přísahali věrnost za věrnost? Však až bude konec diktatury a přijde zase svoboda, a z této svobody bude voláno: „nevěrnost za věrnost“, a bude se žádati revise tohoto nemožného a lživého „bratrství a přátelství“, tak neodsuzujte toto volání, které dnešním chováním čsl. tisk přímo vnucuje.

Promiňte, vážený pane, tento upřímný výraz synům porobených národů svobodně dýchajících v Praze. Přejí si, aby těchto málo řádků bylo apelem, třeba ve dvanácté hodině, na československou veřejnost a československý tisk.

*Přátelé opozičního hnutí v Jugoslavii,
žijící v Praze.*

Akademická inteligence doplňuje své knihovny
v Ústředním studentském knihkupectví a nakladatelství,
v Praze II., Spálená ul. 20, Pasáž, telefon 32195.

**Velký
výběr**

plnicích per

(Parker, Wagner, Waterman,
Astoria, Mont Blanc atd.).

crayonů, zápisníků, soenecken a pod. psacích souprav a podložek; aktovek a j. nepostradatelných pomůcek kancelářských i technických má na skladě:

K. Wagner. Brno-Ceška 16.